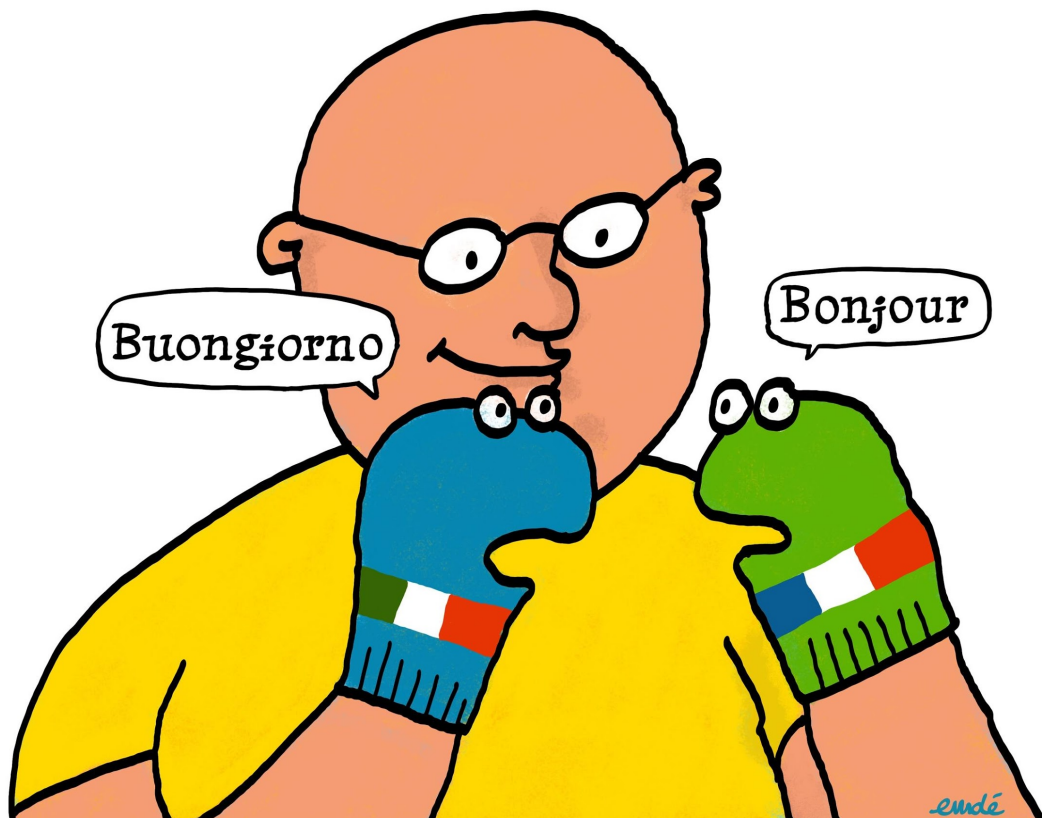


LUISTERTAAL

in het onderwijs

Master Interculturele Communicatie

Universiteit Utrecht



Naam: Erika Levering

Studentnummer: 5705835

Datum: 2 mei 2019

Scriptiebegeleider: Dr. Jan D. ten Thije

2^o beoordelaar: Dr. Roos Beerkens

Aantal woorden: 11.941 (incl. referenties, excl. citaten, tabellen & figuren)

Finale versie

0. Samenvatting

Luistertaal is een onmisbare vaardigheid om mee te kunnen doen aan een geglobaliseerde, diverse en meertalige samenleving. In opdracht van de Taalunie is onderzocht welke factoren bijdragen aan *good practices* van luistertaal in het onderwijs in Nederland. Uit interviews met sleutelfiguren en informanten is gebleken dat factoren als locatie en context een belangrijke rol spelen in de keuze voor luistertaal. Luistertaal wordt voornamelijk buiten de les ingezet en tijdens een-op-een-gesprekken. Beheersing van (taal)vaardigheden, zoals het kunnen verstaan van de taal van je gesprekspartner, is een randvoorwaarde voor het toepassen van luistertaal.

Daarnaast is gebleken dat de reden om luistertaal te gebruiken een rol speelt bij *good practices* van luistertaal. Luistertaal wordt toegepast om de leerling of student zich op zijn/haar gemak te laten voelen en om een boodschap duidelijk te maken. Onder de geïnterviewden heerste een gemengde houding ten opzichte van luistertaal. Geïnterviewden zagen de meerwaarde van luistertaal in, maar luistertaal werd niet altijd gezien als succesvolle communicatiemodus, omdat het de Nederlandse taalbeheersing in de weg zou staan of omdat de talige diversiteit in het onderwijs te groot is.

Ten slotte gaven de geïnterviewden aan dat ze enerzijds benieuwd zijn naar concrete methodieken en handvatten voor het gebruik van luistertaal, maar anderzijds niet de ruimte in het curriculum zien om dit te institutionaliseren. Uit dit onderzoek is bovendien gebleken dat een *good practice* van luistertaal verschilt per onderwijsniveau en per schoolvak/cursus. Vervolgonderzoek is nodig om de *good practices* van luistertaal in het onderwijs in Nederland verder inzichtelijk te maken. Aan de Taalunie wordt aanbevolen om de bekendheid van luistertaal verder te vergroten, zodat luistertaal bewuster ingezet kan worden in het onderwijs.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	5
2. Taalpolitiek van het onderwijs in Nederland	7
2.1 Wettelijke status van het Nederlands in het onderwijssysteem	7
2.2 Wettelijke mogelijkheden voor toepassing van luistertaal	8
2.3 De Taalunie en luistertaal in het onderwijs	10
2.4 Onderzoek naar luistertaal	10
2.4.1 Eerder gedaan onderzoek door Universiteit Utrecht naar luistertaal	10
2.4.2 Bijdrage aan onderzoeksproject Taalunie	11
3. De rol van taal in het onderwijs	12
3.1 De rol van taal in taalvakken	12
3.1.1 Doeltaal = voertaalprincipe	12
3.1.2 Het doeltaal = voertaalprincipe in de praktijk. Luistertaal als oplossing?	12
3.2 De rol van taal in zaakvakken	13
3.2.1 De rol van het Nederlands in zaakvakken	13
3.2.2 De rol van een vreemde taal in zaakvakken	14
3.3 Gevolgen van migratie en mobiliteit op het onderwijs	15
3.3.1 NT2-onderwijs	15
3.3.2 Meertaligheid in de klas	16
3.4 Luistertaal als communicatiemodus van inclusieve meertaligheid in het onderwijs	17
3.5 Succesvol gebruik van luistertaal in het onderwijs	18
4. Probleemstelling	19
5. Methode en Corpus	20
5.1 Interviews	20
5.2 Verwerking interviews	21
5.3 Betrouwbaarheid en validiteit	24
6. Resultaten	25
6.1 Keuzefactoren van luistertaal in het onderwijs	25

6.1.1 Locatie en context	25
6.1.2 Motivatie en houding	27
6.1.3 Bekendheid van luistertaal en ruimte in het taalbeleid	31
6.1.4 Vereiste vaardigheden en vereist talig niveau	32
6.2 Luistertaal als succesvolle communicatiemodus in het onderwijs	34
6.2.1 Meerwaarde van luistertaal	34
6.2.2 Noodzakelijke stappen voor succesvolle communicatie	34
6.3 Institutionalisering van luistertaal in het onderwijs	35
6.3.1 Concrete methodieken en handvatten voor luistertaal	35
6.3.2 Behoeftte aan institutionalisering van luistertaal	36
7. Discussie	37
7.1 Aansluiting onderzoek op de literatuur	37
7.2 Bijdrage aan onderzoeksproject Taalunie	39
8. Conclusie	40
8.1 Conclusie	40
8.2 Vervolgonderzoek	41
9. Aanbeveling aan de Taalunie	42
10. Literatuurlijst	44
11. Bijlagen	49
Bijlage 1: Bezwaren van doeltaal = voertaalprincipe	49
Bijlage 2: Topiclijst	50
Bijlage 3: Interviewschema	52

1. Inleiding

In de hedendaagse samenleving is er een steeds grotere trend richting meertalige communicatie (House & Rehbein, 2004). Door globalisering en internationalisering vinden er meer interacties plaats tussen individuen, groepen en instituties met verschillende talige achtergronden. Meertalige communicatie wordt aangemoedigd om wederzijds begrip te creëren.

Luistertaal, ook wel receptieve meertaligheid of *lingua receptiva* genoemd, is een manier van communicatie die meertaligheid stimuleert. Rehbein, Ten Thije en Verschik (2012) definiëren receptieve meertaligheid als een manier van meertalige communicatie waarbij gesprekspartners elk een eigen taal en/of een taalvariëteit gebruiken, maar elkaar toch kunnen verstaan. Er is sprake van wederzijds begrip, omdat beide gesprekspartners hun passieve kennis van de taal(variëteit) van de ander gebruiken (Rehbein et al., 2012, pp. 1-2).

De Taalunie onderschrijft de relevantie van luistertaal. Zij stelt in een *position paper* dat iedereen het vermogen heeft om luistertaal te gebruiken, maar dat er tot op heden nog niet genoeg aandacht is geschonken aan deze vaardigheid (Ten Thije, Gooskens, Daems, Cornips & Smits, 2017, p. 3). Luistertaal maakt deelname aan een geglobaliseerde, diverse en meertalige samenleving mogelijk. Luistertaal moedigt respect aan voor alle talen en culturen en vergroot op de lange termijn de receptieve en productieve bekwaamheid in meerdere talen. Bovendien verlaagt luistertaal de drempel om een andere taal te leren en neemt het de angst om een andere taal te spreken weg (Ten Thije et al., 2017, pp. 4-5). Sprekers kunnen communiceren met anderstaligen zonder zich zorgen te maken over fouten, want ieder spreekt in zijn eigen taal. Kortom, luistertaal is een belangrijke vaardigheid die het mogelijk maakt om in een meertalige samenleving te functioneren.

De Nederlandse Taalunie wil het gebruik van luistertaal stimuleren als een laagdrempelige manier om in meertalige situaties te communiceren (Ten Thije & Schoutsen, 2018, p. 1). Zij hecht waarde aan concrete gegevens over het gebruik van luistertaal in de praktijk, omdat met deze gegevens kan worden gewerkt aan beleidsontwikkeling voor talige diversiteit. Om deze reden heeft de Taalunie een onderzoek geïnitieerd naar de toepassing van luistertaal in de zorg (Schoutsen, 2019; Loos, 2019), het onderwijs (Levering, 2019; Loos, 2019) en de werkvloer (Salimans, 2019; Loos, 2019) in Nederland en Vlaanderen. De Universiteit Utrecht heeft al jaren ervaring met onderzoek naar luistertaal en is daarom uitvoerder van dit onderzoeksproject. Uiteindelijk zullen deze onderzoeksresultaten en de hieruit voortkomende aanbevelingen worden gebundeld in een rapport (Ten Thije & Schoutsen, 2018, p. 2).

Het doel van dit exploratieve onderzoek is inzicht verkrijgen in de factoren die bijdragen aan *good practices* van luistertaal in het onderwijs in Nederland. Het onderwijs is een instituut dat kan profiteren van receptieve meertaligheid. Internationalisering wordt steeds belangrijker in het

onderwijs en Engels wordt vaak als gemeenschappelijke taal aangewezen. Luistertaal kan echter worden gebruikt als een alternatief voor het Engels als lingua franca. Het voordeel van luistertaal is dat leerkrachten, leerlingen, docenten en studenten zich kunnen uitdrukken in de taal van hun voorkeur. Bovendien hoeft de docent niet alle lesmaterialen en colleges in deze verschillende talen aan te bieden (Blees, Mak & Ten Thije, 2014). Luistertaal heeft de potentie het traditionele (taal)onderwijs een nieuw impuls te geven, want het kan de automatische band die er nu is tussen receptieve en productieve vaardigheden loskoppelen. Luistertaal wordt dan een toegevoegde, leerbare vaardigheid die de al bestaande referentiekaders verrijkt (Ten Thije et al., 2017, p. 5). Deze scheiding tussen luistertaal en spreektaal maakt het mogelijk om receptief een hoog niveau te bereiken, onafhankelijk van de productieve vaardigheden in een bepaalde taal. De hoofdvraag van dit onderzoek luidt:

- Welke factoren dragen bij aan *good practices* van luistertaal in het onderwijs in Nederland?

De deelvragen luiden als volgt:

- Welke factoren spelen een rol in de keuze voor luistertaal in het onderwijs in Nederland?
- Welke factoren dragen bij aan het succesvol inzetten van luistertaal als communicatiemodus in het onderwijs in Nederland?
- In hoeverre is er in het onderwijs in Nederland behoefte aan institutionalisering van luistertaal door middel van concrete methodieken en handvatten?

Dit onderzoek is maatschappelijk relevant, omdat het inzicht geeft in de toepassing van luistertaal in het onderwijs. Uit interviews met sleutelfiguren en informanten zal blijken wat de *good practices* van luistertaal zijn en deze inzichten kunnen in de toekomst breder worden geïmplementeerd in het onderwijs. Dit onderzoek is wetenschappelijk relevant, omdat het helpt bij het in kaart brengen van luistertaal in Nederland en dus bijdraagt aan het wetenschappelijk debat over luistertaal.

De opbouw van dit onderzoek is als volgt: in het volgende hoofdstuk wordt de context van de taalpolitiek in het onderwijs in Nederland geschetst. Hieruit zullen de wettelijke mogelijkheden voor het toepassen van luistertaal blijken. In hoofdstuk 3 wordt vervolgens het theoretisch kader uiteengezet. Hier komt de rol van taal in het onderwijs aan bod, worden de gevolgen van migratie en mobiliteit op het onderwijs beschreven en wordt het gebruik van luistertaal als communicatiemodus toegelicht. Dit mondt uit in een probleemstelling die in hoofdstuk 4 wordt besproken. In hoofdstuk 5 worden de methode en het onderzoekscorpus toegelicht. Vervolgens zijn de onderzoeksresultaten in hoofdstuk 6 uiteengezet, gevolgd door de discussie in hoofdstuk 7 en de conclusie en mogelijkheden

voor vervolgonderzoek in hoofdstuk 8. In hoofdstuk 9 wordt afgesloten met een aanbeveling aan de Nederlandse Taalunie. In dit onderzoek zal bovendien enkele keren worden verwezen naar de bijlage. De getoonde citaten van geïnterviewden zijn echter afkomstig uit een aparte bijlage waarin alle transcripten zijn opgenomen.

2. Taalpolitiek van het onderwijs in Nederland

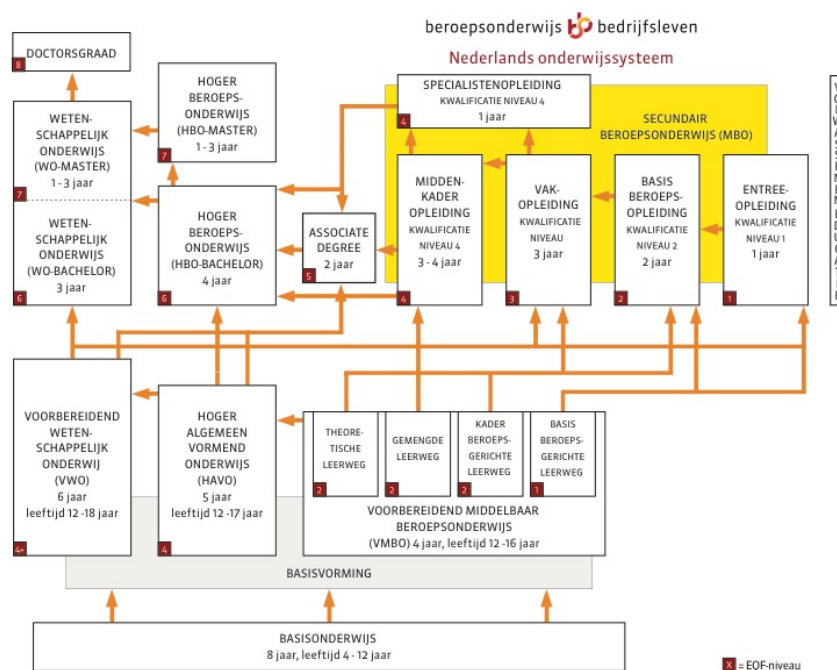
In dit contexthoofdstuk wordt de taalpolitiek van het onderwijs in Nederland geschetst. De wettelijke status van het Nederlands verschilt per onderwijsniveau (paragraaf 2.1), waardoor de mogelijkheid om luistertaal toe te passen ook verschilt per onderwijsniveau (paragraaf 2.2). In paragraaf 2.3 wordt duidelijk waarom de Taalunie zich inzet om luistertaal in het onderwijs te stimuleren. Ten slotte wordt dit onderzoek in paragraaf 2.4 in een breder onderzoeksveld geplaatst.

2.1 Wettelijke status van het Nederlands in het onderwijssysteem

Het Nederlandse onderwijssysteem bestaat uit verschillende niveaus (SBB, z. d.). In Figuur 1 is dit onderwijssysteem overzichtelijk weergegeven.

Figuur 1

Nederlands onderwijssysteem



Noot. Herdrukt van "Het Nederlandse onderwijssysteem", door SBB, z. d. Geraadpleegd op 24 februari 2019 van <https://www.s-bb.nl/studenten/diplomawaardering-en-onderwijsvergelijking/het-nederlandse-onderwijssysteem>

In de Nederlandse wetgeving zijn regels opgenomen over het onderwijs. In artikel 9 van de Wet op het Primair Onderwijs is vastgelegd dat er lessen Nederlandse taal en Engelse taal worden aangeboden. Het onderwijs wordt gegeven in het Nederlands, maar de Friese taal of een streektaal kan in bepaalde regio's ook als voertaal worden gebruikt in het primair onderwijs. Indien er leerlingen zijn met een niet-Nederlandse achtergrond kan de taal van het land van oorsprong als voertaal worden gebruikt. Hier is echter wel een gedragscode voor nodig die is vastgesteld door een bevoegd gezag en vastgelegd in het taalbeleid van de school (Wetboek online, z. d.). Dit bevoegde gezag is bijvoorbeeld een schoolbestuurder of directeur. Een andere taal gebruiken als voertaal helpt niet-Nederlandse kinderen bij de opvang in het Nederlandse onderwijs en de aansluiting met de school, leerlingen en leraren. Er moet volgens de wet echter wel aandacht worden besteed aan het bestrijden van achterstanden in de beheersing van de Nederlandse taal (Wetboek online, z. d.).

De vastgestelde wetten voor het primair onderwijs komen grotendeels overeen met de wetten voor het voortgezet onderwijs. In artikel 6 van de Wet op het Voortgezet Onderwijs is vastgelegd dat het onderwijs in Nederland wordt gegeven en getoetst in het Nederlands. Hiervan kan worden afgeweken als het gaat om taalonderwijs, of "indien de specifieke aard, de inrichting of de kwaliteit van het onderwijs dan wel de herkomst van de deelnemers daartoe noodzaakt, overeenkomstig een door het bevoegd gezag vastgestelde gedragscode" (Wetboek online, z. d.). Deze wet geldt ook voor het beroepsonderwijs (Wetboek online, z. d.). De Wet op het Hoger Onderwijs en Wetenschappelijk Onderzoek bevat nog een aanvulling ten opzichte van de wettelijke status van het Nederlands in het primair en voortgezet onderwijs. In principe wordt het onderwijs gegeven en worden de examens afgenomen in het Nederlands, maar men mag hiervan afwijken als het college wordt gegeven door een anderstalige docent, als het een specifieke taalopleiding betreft, of in hetzelfde geval zoals te lezen in het citaat hierboven (Wetboek online, z. d.).

Hoewel de wet in principe stelt dat het onderwijs in het Nederlands wordt aangeboden, is dit geen absolute wet. Onderwijsinstellingen beschrijven in hun taalbeleid welke regels zij hebben opgesteld. De Nederlandse wet biedt mogelijkheden voor het implementeren van luistertaal in het onderwijs. In de volgende paragraaf is te lezen of luistertaal kan worden geïntegreerd in het onderwijscurriculum.

2.2 Wettelijke mogelijkheden voor toepassing van luistertaal

Het primair onderwijs en het voortgezet onderwijs in Nederland volgt een bepaald curriculum. Dit betekent dat de vakken en de inhoud van die vakken landelijk verplicht zijn gesteld door de Rijksoverheid (Rijksoverheid, z. d.). Elke school stelt een onderwijsprogramma samen en de leraren passen dit programma vervolgens toe in de klas. In 2016 heeft het Platform Onderwijs2032 een

eindadvies uitgebracht over de nodige herzieningen van het curriculum (Schnabel et al., 2016). Hierin staat dat internationaal oriënteren en verder kijken dan de grens van eigen stad of land belangrijke kernelementen zijn van toekomstgericht onderwijs (p. 22). Het gebruik van luistertaal zou mooi kunnen aansluiten bij het eindadvies van het Platform Onderwijs2032, want door luistertaal te gebruiken in het onderwijs worden taalgrenzen overschreden en leren leerlingen en studenten zich internationaal te oriënteren.

De toepassing van luistertaal is ook ingebed in de bestaande referentiekaders. Referentiekaders zijn opgesteld om aan te tonen dat leerlingen een bepaald taalniveau hebben behaald in het onderwijs. Het Europees Referentiekader (ERK) toetst taalleerlingen en -studenten op vijf taalvaardigheden die nodig zijn om effectief in een taal te kunnen communiceren: lezen, luisteren, gesprekken voeren, spreken en schrijven (ERK, z. d.). In het pas verschenen supplement wordt onderscheid gemaakt in vier communicatieve taalactiviteiten, namelijk: receptie, productie, interactie en bemiddeling. Onder receptie valt lees- en luistervaardigheid en audiovisuele receptie (Taalunie, 2018). Ook wordt er kort aandacht besteed aan meertalige en pluriculturele competenties, maar hiervoor wordt doorverwezen naar het FREPA. Het *Framework of Reference for Pluralistic Approaches* (FREPA) is een referentiekader gericht op het verwerven van meertalige en multiculturele competenties (Van Loo, 2015, p. 38). Luistertaal (*intercomprehension between related languages*) is in het FREPA vastgelegd als een leerdoel. Verder is het FREPA gericht op het samenbrengen en toegankelijk maken van lesmateriaal. In dit lesmateriaal zijn ook oefeningen met luistertaal opgenomen. Het gebruik van luistertaal is bovendien opgenomen in het referentiekader MAGICC. In dit referentiekader zijn vaardigheden vastgelegd voor meertalige en multiculturele communicatie. MAGICC is bedoeld voor studenten in het hoger onderwijs. MAGICC beschrijft luistertaal (*intercomprehension*) als belangrijke vaardigheid om te kunnen schakelen tussen talen en culturen in sociale en professionele contexten (Räsänen, Natri & Forster Vosicki, 2013, p. 33).

Kortom, luistertaal sluit aan bij de al bestaande referentiekaders voor het onderwijs. Het gebruik van luistertaal is in bepaalde situaties en vakken dus wettelijk toegestaan in Nederland, waardoor er geen extra inspanningen noodzakelijk zijn om luistertaal in het onderwijs in te mogen zetten. De toepassing van luistertaal vereist echter wel verdere explicitering om de bestaande kaders te verrijken en te innoveren (Ten Thije et al., 2017, p. 5). Dit onderzoek zal hier een bijdrage aan leveren door praktijkvoorbeelden van luistertaalgebruik in het onderwijs in Nederland te onderzoeken. Op deze manier worden de mogelijkheden voor het inzetten van luistertaal inzichtelijk gemaakt.

2.3 De Taalunie en luistertaal in het onderwijs

De Nederlandse Taalunie is een beleidsorganisatie die het Nederlands ondersteunt: “De Taalunie ontwikkelt en stimuleert beleid voor het Nederlands in Nederland, Vlaanderen en Suriname, en ondersteunt het Nederlands in de wereld” (Taalunie, 2018, p. 5). Tegelijkertijd is de Nederlandse samenleving taliger dan ooit en dit leidt in het onderwijs tot uitdagingen. In de visienota *Iedereen taalcompetent!* beschrijft de Taalunie de ontwikkeling van de Nederlandse samenleving naar een complexe, superdiverse en meertalige samenleving (Taalunie, 2017, p. 9). Om te kunnen functioneren in deze meertalige samenleving is het belangrijk om in het onderwijs talige competenties te leren. Volgens de Taalunie is taalcompetentie: “het geheel aan talige kennis, vaardigheden en attitudes dat nodig is om geschreven, gesproken en multimodale teksten te begrijpen, te evalueren en te gebruiken zodat volwaardige deelname aan de samenleving mogelijk wordt [...] (Taalunie, 2018, p. 5). Taal is een instrument dat deelname aan de 21^e-eeuwse samenleving mogelijk maakt. Leerlingen en studenten moeten leren communiceren in diverse, meertalige contexten, want alleen dan kan een leerling of student volwaardig deelnemen aan de hedendaagse samenleving.

Nederlands is niet alleen een instructietaal in het onderwijs, maar tijdens informele onderwijsmomenten wordt het Nederlands ook gebruikt als lingua franca. Een groot deel van de leerlingen en studenten spreekt thuis een andere taal dan op school. Zij leren Nederlands dus als tweede taal. Het gebruiken van een gemeenschappelijke taal bevordert de communicatie met anderstaligen, maar het is ook wenselijk om talige competenties te verwerven in andere talen. De Taalunie pleit er dan ook voor dat leerlingen zich in vreemde talen kunnen bekwamen (Taalunie, 2017, p. 12). In het onderwijs gebeurt dit door het volgen van moderne vreemde talen te verplichten en door een deel van de vakken in een andere taal dan het Nederlands te geven. Daarnaast moedigt de Taalunie het voeren van een meertaligheidsbeleid aan op scholen. De nadruk ligt in zo'n beleid niet alleen op het inrichten van vakken in een andere taal dan het Nederlands, maar ook op talensensibilisering en op een positieve houding tegenover alle (thuis)talen en taalvariëteiten (Taalunie, 2017, p. 12). Het gebruik van luistertaal is een manier om de meertaligheid in het onderwijs meer zichtbaar te maken en een positieve houding tegenover talen en taalvariëteiten te stimuleren.

2.4 Onderzoek naar luistertaal

2.4.1 Eerder gedaan onderzoek door Universiteit Utrecht naar luistertaal

In het verleden is er meermaals onderzoek gedaan naar luistertaal. Studenten van de master Interculturele Communicatie hebben in de afgelopen jaren hun scriptie geschreven over luistertaal in verschillende domeinen in Nederland, Duitsland en Vlaanderen. Zo wordt luistertaal gebruikt tijdens

grensoverschrijdende communicatie in het overheidsdomein en het commerciële domein op de Nederlands-Duitse grens in Zuid-Limburg (Snijkers, 2014). Luistertaal komt ook voor in de EUREGIO, een samenwerkingsverband van Nederlandse en Duitse grensgebieden (Hovens, 2012). De Vries (2013) deed onderzoek naar de praktijk en potentie van luistertaal binnen de Europese Commissie in Brussel. Naast onderzoeken in het werkdomein is er ook al eerder onderzoek gedaan naar luistertaal in het onderwijs. Uit onderzoek van Stams (2014) blijkt dat luistertaal wordt gebruikt in het NT2-onderwijs in Nederland en Vlaanderen. Luistertaal wordt voornamelijk ingezet aan het begin van het taalverwervingsproces en in een-op-een gesprekken.

2.4.2 Bijdrage aan onderzoeksproject Taalunie

De hierboven beschreven onderzoeken zijn voorbeelden van zogenoemde *case studies*. Steeds werd er één context waarin sprake was van luistertaal diepgaand bestudeerd. Hierbij stond steeds een bepaalde organisatie of een bepaald gebied centraal. De uitkomsten van de onderzoeken zijn daarom zeer specifiek. Echter, op dit moment is er juist behoefte aan inzicht in zogenoemde *good practises* van luistertaal in verschillende sectoren in heel Nederland en Vlaanderen. In het *Voorstel voor Onderzoek naar de toepassing van luistertaal in de praktijk* (Ten Thije & Schoutsen, 2018) staat dan ook geschreven:

“(…) het is belangrijk de gegevens bij elkaar te brengen en aan te vullen met praktijkberichten. (….) Op basis van nader onderzoek kunnen aanbevelingen worden geformuleerd over hoe luistertaal in de diverse domeinen kan worden toegepast. Deze inzichten kunnen leiden tot concrete methodieken en handvatten die luistertaal stimuleren” (2018, p. 1).

Dit onderzoek draagt bij aan het inzichtelijk maken van het gebruik van luistertaal in het onderwijs in Nederland. Door gesprekken te voeren met personen die enerzijds direct ervaring hebben doordat zij luistertaal gebruiken in het onderwijs en anderzijds mensen te spreken die onderzoek doen naar meertaligheid en luistertaal en het onderwijsdomein overzien, wordt er meer inzicht verkregen in het gebruik van luistertaal in de onderwijspraktijk.

De Taalunie is in gesprek met de Europese Commissie over de invulling van meertaligheid in het onderwijs. De Europese Commissie wil met het initiatief ‘Nieuwe vaardigheden voor nieuwe banen’ inspelen op vaardigheden die nodig zijn om goed te kunnen participeren in een meertalige samenleving (Ten Thije et al., 2007). Het onderwijs is de plek waar leerlingen en studenten worden voorbereid op de arbeidsmarkt. De genoemde vaardigheden moeten daarom al in het onderwijs worden aangeleerd. Dit zal de kloof tussen onderwijs en arbeidsmarkt helpen overbruggen. De Taalunie is ervan overtuigd dat het gebruik van luistertaal bijdraagt aan de realisatie van het initiatief

van de Europese Commissie en streeft daarom naar de opname van luistertaal in de Skills Agenda. De inzichten van dit onderzoek zullen worden aangedragen in dit maatschappelijk relevante debat.

3. De rol van taal in het onderwijs

In dit theoretisch kader wordt de rol van taal in het onderwijs uiteengezet. Taal speelt in taalvakken (paragraaf 3.1) een andere rol dan in zaakvakken (paragraaf 3.2). In paragraaf 3.3 worden de gevolgen van migratie en mobiliteit op het onderwijs beschreven. Luistertaal is een communicatiemodus die inclusieve meertaligheid in het onderwijs stimuleert (paragraaf 3.4). Hoofdstuk 3 wordt afgesloten door in paragraaf 3.5 factoren voor succesvol gebruik van luistertaal te noemen.

3.1 De rol van taal in taalvakken

3.1.1 Doeltaal = voertaalprincipe

In het vreemdetalenonderwijs streven docenten ernaar dat hun leerlingen de vreemde taal zo goed mogelijk leren beheersen en het ERK-streefniveau behalen. Om dit taalniveau te bereiken, wordt vaak gebruik gemaakt van het doeltaal = voertaalprincipe: tijdens de les spreken zowel docenten als leerlingen de te leren vreemde taal. Uit onderzoek blijkt namelijk dat het actief gebruiken van de doeltaal als voertaal een positief effect heeft op het aanleren van een vreemde taal (Jans & Rousse-Malpat, 2010). Door leerlingen zoveel mogelijk onder te dompelen in de vreemde taal zullen de leerlingen de vreemde taal het best leren beheersen. Niet alleen de docent moet tijdens het onderwijs de vreemde taal spreken; leerlingen moeten net zo goed de doeltaal als voertaal gebruiken tijdens de les. Het spreken in een vreemde taal maakt leerlingen bewust van hun gebrek aan taalvaardigheid. Op deze manier worden leerlingen gestimuleerd de taal nog beter te leren beheersen (Swain, 2005).

3.1.2 Het doeltaal = voertaalprincipe in de praktijk. Luistertaal als oplossing?

Uit onderzoek van Haijma (2013) blijkt echter dat in de praktijk de doeltaal niet altijd als voertaal wordt ingezet in de les. Het doeltaal = voertaalprincipe geldt voornamelijk tijdens de opening en afsluiting van de les, bij organisatorische mededelingen en het geven van complimenten. De doeltaal wordt het minst gebruikt tijdens grammatica-uitleg. De ondervraagde leerlingen geven aan dat ze zelf zeer beperkt de doeltaal als voertaal gebruiken tijdens de les. Dit is in veel gevallen vanwege spreekangst of omdat de leerlingen het gewoonweg moeilijk vinden. Bovendien blijkt uit het onderzoek van Haijma (2013) dat leerlingen zich beperkt voelen in het doen van uitingen in de doeltaal, omdat hun taalvaardigheid vaak niet voldoende is (Haijma, 2013, p. 32). Verder blijkt dat de leerlingen geen

spreekdwang ervaren en daarom antwoorden in hun moedertaal, want ze vinden het makkelijker en sneller om in de moedertaal te communiceren. Docenten vinden bovendien dat het lesgeven in de doeltaal de kans op miscommunicatie vergroot. Haamberg, Hofman, Maaswinkel en Rödiger (2008) verzamelden veertien bezwaren van het gebruik van de doeltaal als voertaal in de les (zie Bijlage 1). In dit onderzoek kwam ook naar voren dat onzekerheid, motivatie, begrip en het lesonderwerp factoren zijn die het gebruik van de doeltaal als voertaal belemmeren.

Luistertaal kan een oplossing bieden in het vreemdetalenonderwijs wanneer het doeltaalvoertaal principe niet haalbaar is. Het toepassen van luistertaal in de les stimuleert de docent om zijn taalvaardigheid op peil te houden en zorgt, net als het doeltaal = voertaalprincipe, voor vooruitgang van de luistervaardigheid van de leerlingen (Haamberg, Hofman, Maaswinkel & Rodiger, 2007, p. 9). Soms is een leerling onzeker om de doeltaal te spreken (zie Bijlage 1, punt 1) of heeft hij niet de juiste motivatie (zie Bijlage 1, punt 8). In deze gevallen, waarin de leerling overschakelt naar het Nederlands en de docent de vreemde taal blijft spreken, is er sprake van luistertaal. Soms wordt luistertaal ingezet omdat de docent het te veel tijd vindt kosten als de leerling in de doeltaal antwoordt (zie Bijlage 1, punt 11). Luistertaal wordt dus niet altijd geïnitieerd door de leerling; soms stimuleert de docent luistertaal. Het toestaan van luistertaal kan bovendien de kans op miscommunicatie verkleinen en spreekangst verkleinen (Haijma, 2013). Kortom, het gebruik van luistertaal neemt enkele ervaren belemmeringen van het doeltaal = voertaalprincipe weg, maar houdt tegelijkertijd vast aan enkele redenen voor het geven van onderwijs in de doeltaal. Overgaan op luistertaal is daarom ook geen zwaktebod; het draagt bij aan de onderwijskwaliteit.

3.2 De rol van taal in zaakvakken

3.2.1 De rol van het Nederlands in zaakvakken

Uit het publieksrapport *De Staat van het Nederlands* (Taalunie, 2017) blijkt dat het Nederlands de voornaamste instructietaal is in zaakvakken. Op alle onderwijsniveaus geeft telkens meer dan 80% van de samengestelde StaatNed-panelleden (zo'n 3000 Nederlanders) aan dat het Nederlands de enige taal is waarin in zaakvakken les wordt lesgegeven. Er zijn echter wel verschillen in taalkeuze per onderwijsniveau (zie Tabel 1). In het primair onderwijs in Friesland geeft 47,1% van de geïnterviewden aan dat zowel Nederlands als Fries wordt gebruikt als instructietaal. In het voortgezet onderwijs spelen meer talen een rol in de zaakvakken. Dit komt onder andere door de mogelijkheid om tweetalig onderwijs te volgen en door de aanwezigheid van Europese scholen. 9,2% van de zaakvakken in het voortgezet onderwijs wordt zowel in Nederlands als Engels gegeven. In Friesland neemt het gebruik van Fries als mede-instructietaal af (nog 23,5%) en neemt het gebruik van Engels toe (5,9%). In het

hoger onderwijs geeft 13% van de geïnterviewden aan dat er zowel in Nederlands als Engels wordt lesgegeven. In het universitair onderwijs is dit maar liefst 57%. 10,4 procent van de ondervraagde geïnterviewden geeft aan dat het zaakonderwijs volledig in het Engels is.

Uit deze cijfers blijkt dat Engels een prominente plaats inneemt als instructietaal in zaakvakken. In sommige opleidingen verdringt Engels zelf het Nederlands. Het maatschappelijk draagvlak voor andere instructietalen naast Nederlands neemt toe naarmate het onderwijsniveau hoger wordt (Taalunie, 2017).

Tabel 1

Resultaten voor instemming op de stelling: “in het (ONDERWIJSNIVEAU in LAND/PROVINCIE) wordt altijd in Nederlands begeleid / lesgegeven”

	Kinderopvang	Primair onderwijs	Voortgezet onderwijs	Hoger onderwijs	Universitair onderwijs
Nederland	90,0 %	93,7 %	88,4 %	83,3 %	28,9 %
Friesland	-	52,9 %	70,6 %	-	-

Noot. Aangepast van “De staat van het Nederlands”, door de Taalunie, 2017. Geraadpleegd op 25 februari 2019 van http://taalunieversum.org/sites/tuv/files/downloads/Publieksrapport%20Staat%20van%20het%20Nederlands%202017_def.pdf

3.2.2 De rol van een vreemde taal in zaakvakken

Ook in zaakvakken speelt taal een grote rol. In het tweetalig onderwijs is een tweede taal de voertaal in een groot deel van de zaakvakken. Tweetalige scholen streven ernaar om leerlingen een hoger taalvaardigheidsniveau in de doeltaal te laten bereiken. Tegelijkertijd krijgt het onderwijs een internationale en interculturele dimensie. Dit alles mag echter niet ten kosten gaan van de vakinhoud of van de Nederlandse taalbeheersing (De Graaff, 2013, p. 8).

Het onderwijs van zaakvakken in een vreemde taal is in veel gevallen gebaseerd op de CLIL-didactiek: *Content and Language Integrated Learning*. Dit is een onderwijsbenadering waarin een vreemde taal wordt gebruikt voor het leren en onderwijzen van zowel taal als inhoud (Coyle, Hood & Marsh, 2010, p. 1). Deze vreemde taal is een taal anders dan de moedertaal, maar kan ook een regionale taal of meerderheidstaal zijn. Voor sommige leerlingen is deze taal een lingua franca (Dalton-Puffer, 2011). De leerlingen horen deze taal soms alleen in het klaslokaal, omdat de taal niet vaak

wordt gesproken in hun omgeving. De docenten zijn over het algemeen geen moedertaalsprekers van de voertaal, maar zijn bijvoorbeeld docent biologie, aardrijkskunde of muziek.

De CLIL-didactiek wordt voornamelijk gebruikt in het voortgezet onderwijs, maar er is in Nederland ook tweetalig primair onderwijs en tweetalig mbo. In Nederland is in 2014 een pilot tweetalig primair onderwijs (tpo) gestart. De deelnemende scholen mogen maximaal 50% van hun onderwijstijd een vreemde taal als doeltaal gebruiken (Jenniskens et al., 2018). Studenten die tweetalig mbo volgen, krijgen in minstens 50% van de onderwijstijd les in een vreemde taal (meestal Engels). Aan het einde van de mbo-opleiding bereiken ze taalniveau B2 of B1 en krijgen ze een erkend certificaat. Daarnaast is er veel aandacht voor internationalisering (Nuffic, z. d.). Er worden bijvoorbeeld gastsprekers uitgenodigd en er worden excursies en activiteiten georganiseerd.

Op 4 juni 2018 schief Ingrid van Engelshoven, minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, een brief aan de Tweede Kamer met als titel 'internationalisering in evenwicht'. In deze brief beschrijft Van Engelshoven hoe internationalisering kan bijdragen aan de kwaliteit van het mbo en hbo. Door internationalisering en het opdoen van interculturele vaardigheden leren studenten omgaan met diversiteit. Bovendien profiteren studenten van internationale inzichten en kennis van internationale studenten, docenten en onderzoek (Van Engelshoven, 2018, p. 2). De laatste jaren is de mogelijkheid om te internationaliseren toegenomen en worden colleges regelmatig in het Engels gegeven. Volgens de KNAW is er soms te lichtvaardig omgegaan met de keuze voor het Engels als onderwijstaal (Gerards, 2017). Wanneer er les wordt gegeven in het Engels is er namelijk kans op verlies van nuance en diepgang. Tweetaligheid binnen een opleiding kan in sommige gevallen beter zijn voor zowel docent als student. Het voeren van een bewust taalbeleid wordt dus steeds belangrijker.

3.3 Gevolgen van migratie en mobiliteit op het onderwijs

3.3.1 NT2-onderwijs

In het NT2-onderwijs krijgen jonge nieuwkomers en anderstalige leerlingen van verschillende leeftijdsgroepen les. De anderstalige leerlingen beginnen vaak met klankonderwijs, want dit is essentieel voor het leren uitspreken van de Nederlandse taal (HCO, z. d.). Later krijgen de leerlingen gemeenschappelijke Nederlandse taallessen en zaakvakken. Het is voor de NT2-leerders van groot belang Nederlands te leren, want alleen dan kunnen ze doorstromen naar het regulier onderwijs en hebben ze dezelfde kansen als autochtone kinderen. Het komt regelmatig voor dat NT2-leerders hun moedertaal gebruiken tijdens het verwerven van het Nederlands. Zo worden Nederlandse woorden vertaald naar de moedertaal en overleggen leerlingen met dezelfde taal onderling met elkaar (Cummins, 2007). Het gebruiken van de moedertaal zorgt soms voor irritaties bij docenten, want zij

kunnen niet controleren wat de leerlingen zeggen en weten dus niet of de leerlingen het hebben begrepen (Van de Craats, 2004).

Niet alle NT2-scholen voeren een duidelijk taalbeleid. Als er al een taalbeleid is, is dat vaak voor de groepen 1 t/m 4. In deze groepen wordt over het algemeen bewust en planmatig aandacht gegeven aan het taalonderwijs van de leerlingen (Emmelot, Schooten & Timman, 2001). Stams (2014) heeft onderzoek gedaan naar de samenhang van de meertaligheid van het taalbeleid in NT2-onderwijs met het gebruik van luistertaal en de intentie om luistertaal te gebruiken. Uit dit onderzoek blijkt dat er een positieve samenhang is, maar dat luistertaal in het NT2-onderwijs slechts door een klein aantal Nederlandse docenten wordt gebruikt. Met name aan het begin van het taalverwervingsproces wordt luistertaal gebruikt en in een-op-eengesprekken. De houding van de docenten/taalbegeleiders ten opzichte van luistertaal is overwegend neutraal. Luistertaal komt voor onder zowel docenten als studenten: 44% van de Nederlandse geïnterviewden geeft aan luistertaal tussen docent en student te gebruiken. Ongeveer 25% van de studenten/leerlingen gebruikt luistertaal in een gesprek met andere studenten/leerlingen (Stams, 2014, p. 53). Docenten geven aan dat meer informatie over luistertaal en praktijkvoorbeelden het gebruik van luistertaal zal vergroten.

3.3.2 Meertaligheid in de klas

Niet alleen in het NT2-onderwijs is er sprake van talige diversiteit, maar ook in het regulier onderwijs is er vaak een klas met meertalige kinderen. Leerkrachten en docenten vragen zich af hoe ze het beste kunnen omgaan met de talige diversiteit in hun klas. Enerzijds is het leerdoel het goed beheersen van de Nederlandse taal, maar anderzijds is de opdracht leerlingen en studenten voorbereiden op een multiculturele samenleving waarin men respect heeft voor verschillende talen en culturen (Jonckheere, 2011, pp. 22-23). In de literatuur wordt talensensibilisering vaak aangedragen als positief antwoord op deze kwestie, want talensensibilisering brengt leerlingen via speelse en motiverende activiteiten in contact met verschillende talen (Jonckheere, 2011, p. 21). Dit bevordert hun openheid en gevoeligheid voor talen en dialecten, waardoor leerlingen een positieve attitude ten opzichte van die talen en dialecten ontwikkelen.

Allochtone leerlingen mogen soms op school geen andere taal dan het Nederlands spreken, omdat leerkrachten bezorgd zijn om de leeransen van de leerlingen. Op zo'n school heerst een eentalig schoolbeleid waarbij de leerlingen in een Nederlands taalbad worden ondergedompeld. Van Avermaet (2015, p. 10) stelt de kritische vraag wat de impact is op allochtone leerlingen als ze horen dat het leren van vreemde talen belangrijk is en dat tegelijkertijd de eigen taal een nadeel of handicap vormt voor hun toekomst. Van Avermaet pleit daarom voor een nieuwe benadering van meertalig leren op school waarbij talige diversiteit wordt gezien als meerwaarde. Scholen moeten het veeltalige repertoire van leerlingen benutten om de leeransen, het zelfvertrouwen en het welbevinden van

leerlingen te vergroten. De meertaligheid van leerlingen kan worden ingezet bij het maken van opdrachten en waar nodig kan de leerkracht bijsturen in het Nederlands. Op deze manier worden er via verschillende talige wegen competenties verworven en wordt de taalvaardigheid zowel in de eigen taal als in het Nederlands versterkt.

3.4 Luistertaal als communicatiemodus van inclusieve meertaligheid in het onderwijs

Luistertaal is één van de vijf communicatieve modi van inclusieve meertaligheid. Backus et al. (2013) definiëren inclusieve meertaligheid als: de beschikking over interactieve strategieën en communicatiemodi om te kunnen omgaan met de beperkingen van de beheersing van een vreemde taal (p. 180). Veel leerlingen, leerkrachten, studenten en docenten spreken de vreemde taal in het onderwijs niet vloeiend. Dit is echter ook niet altijd het doel; soms is het doel effectieve communicatie en wederzijds begrip bereiken in situaties waarin de gesprekspartners geen gemeenschappelijke taal hebben (pp. 189-190). Denk hierbij bijvoorbeeld aan interacties tijdens taalvakken, tijdens tweetalig onderwijs en/of in internationale klassen.

Onder inclusieve meertaligheid vallen verschillende communicatieve modi, namelijk:

- Engels als Lingua Franca (ELF)
- Regionale Lingua Franca (RELF)
- Lingua Receptiva (LaRa)
- *Codeswitching* (CS)
- *Mediation* door vertalers of tolken (MT)

Engels is de dominante internationale taal. Engels als Lingua Franca (ELF) heeft als doel het bereiken van begrip in een meertalige situatie. Het maken van taalfouten is hierbij niet erg, want het belangrijkste is het gebruiken van creatieve strategieën die zorgen voor begrip (Backus et al., 2013, pp. 194-195). In grensgebieden worden dialecten vaak gebruikt als een Regionale Lingua Franca. Codeswitching is het tegelijkertijd gebruiken van twee of meer talen, vaak door dezelfde spreker en vaak binnen dezelfde zin (Backus et al, 2013, p. 200). Dit komt vaak voor, vooral in situaties waar geen streng taalbeleid heerst. Soms schakelt een spreker tussen talen om te verduidelijken wat hij/zij wil zeggen, om meer uit te weiden over een onderwerp of om iets te benadrukken of nuance aan te brengen. In sommige situaties worden vertalers en tolken ingezet om de communicatie succesvol te laten verlopen (Backus et al, 2013).

Tenslotte, de communicatiemodus die in dit onderzoek centraal staat: Lingua Receptiva, ofwel luistertaal. Wanneer er gebruik wordt gemaakt van LaRa spreken beide gesprekspartners een andere

taal(variëteit), maar wordt er desalniettemin wederzijds begrip bereikt, omdat de gesprekspartners voldoende receptieve vaardigheden hebben in de taal van de ander (Backus et al. 2013, p. 198). Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen *inherent* en *acquired* gebruik van luistertaal, waarbij inherent verwijst naar het gebruik van luistertaal met talen uit dezelfde taalfamilie en *acquired* verwijst naar een taal die verworven is (Backus et al. 2013, p. 198).

3.5 Succesvol gebruik van luistertaal in het onderwijs

Om het gebruik van luistertaal in het onderwijs te laten slagen, is het belangrijk dat leerlingen, leerkrachten, studenten en docenten bepaalde communicatievaardigheden ontwikkelen, waardoor de ze elkaar gemakkelijker kunnen begrijpen. Voorbeelden van zulke vaardigheden zijn het aanpassen van taalgebruik aan niet-moedertaalsprekers en het regelmatig controleren van begrip (Ten Thije & Zeevaert, 2007). Volgens Blees en Ten Thije (2016, p. 5) is succesvolle toepassing van receptieve meertaligheid afhankelijk van sociaal-cultureel en institutioneel bewustzijn van receptieve meertaligheid en de bereidheid om deze communicatiemodus te gebruiken. Verder spelen de talige en communicatieve vermogens en attitudes van gesprekspartners een rol. Ten derde kan receptieve meertaligheid succesvol worden toegepast als men bewust is van taalverschillen en -overeenkomsten tussen de gebruikte talen (Blees & Ten Thije, 2016, p. 5).

Ten Thije (2018, p. 23) beschrijft zeven factoren die de keuze voor luistertaal beïnvloeden (zie Tabel 2). De keuze voor luistertaal hangt ten eerste af van de plaats waar men zich bevindt. In het onderwijs in de grensregio's is de kans groter dat er wordt gekozen voor receptieve meertaligheid. Uit onderzoek van Snijkers (2014) blijkt namelijk dat receptieve bekwaamheid in een taal ook bijdraagt aan de keuze voor luistertaal. Duitse leerlingen leren bijvoorbeeld Nederlands op school en Nederlandse leerlingen leren Duits. De blootstelling aan de andere taal is vaak groot, daarom wordt er in de Nederlands-Duitse grensregio regelmatig gekozen voor luistertaal (Snijkers, 2014). Bovendien bepaalt het taalbeleid van een onderwijsinstelling vaak welke taal er wordt gesproken. Factoren als status, leeftijd en gemeenschappelijke communicatieve geschiedenis spelen ook een rol bij de keuze voor luistertaal, maar de onderlinge samenhang van deze factoren is afhankelijk van de specifieke situatie. Verder onderzoek is nodig om in verschillende taalcombinaties de hiërarchie tussen deze factoren te bepalen (Ten Thije, 2018).

Tabel 2

Factoren voor het kiezen van receptieve meertaligheid

Factoren
Locatie (afstand tot de grens)
Taalbeleid
Institutionele constellatie
Blootstelling
Houding
Bekwaamheid
Status
Leeftijd
Gemeenschappelijke communicatieve geschiedenis

Noot. Herdrukt van “*Receptive Multilingualism*”, door Ten Thije, J.D., 2018, in: D. Singleton & L. Aronin (eds.). *Twelve Chapters on Multilingualism*, p. 351, Bristol: Multilingual Matters.

4. Probleemstelling

Op basis van de hiervoor genoemde kennis over meertaligheid in het onderwijs, is het interessant te onderzoeken welke rol luistertaal hierin speelt of kan spelen. Er is nog weinig praktijkonderzoek gedaan naar luistertaal in het onderwijs in Nederland. Het doel van dit exploratieve onderzoek is daarom meer inzicht verkrijgen in welke factoren bijdragen aan het gebruik van luistertaal in het onderwijs in Nederland. De hoofdvraag luidt als volgt:

- Welke factoren dragen bij aan *good practices* van luistertaal in het onderwijs in Nederland?

Om tot een volledig antwoord op de hoofdvraag te komen, zijn een aantal deelvragen opgesteld. Deze vragen stimuleren het onderzoek naar de factoren die een rol spelen in de keuze voor luistertaal en het succesvol inzetten van luistertaal, en naar de mate waarin er behoefte is aan institutionalisering van luistertaal in het onderwijs. De deelvragen luiden als volgt:

- Welke factoren spelen een rol in de keuze voor luistertaal in het onderwijs in Nederland?
- Welke factoren dragen bij aan het succesvol inzetten van luistertaal als communicatiemodus in het onderwijs in Nederland?

- In hoeverre is er in het onderwijs in Nederland behoefte aan institutionalisering van luistertaal door middel van concrete methodieken en handvatten?

5. Methode en Corpus

In dit onderzoek staat een kwalitatieve onderzoeksmethode centraal. In paragraaf 5.1 is te lezen dat er interviews zijn afgenomen. In paragraaf 5.2 wordt behandeld hoe de interviews zijn verwerkt en in Tabel 3 worden de geïnterviewden overzichtelijk weergegeven. De betrouwbaarheid en validiteit van dit onderzoek wordt behandeld in paragraaf 5.3.

5.1 Interviews

Om te onderzoeken welke factoren bijdragen aan good practices van luistertaal in het onderwijs is, in overleg met de Taalunie, gekozen om interviews af te nemen met sleutelfiguren en informanten. In samenwerking met het Algemeen Secretariaat van de Taalunie was vooraf al een lijst opgesteld met eventuele interessante sleutelfiguren. Dit waren personen die de sector onderwijs overzien, doordat zij bijvoorbeeld onderzoek doen of hebben gedaan naar meertaligheid in het onderwijs. Daarnaast zijn er informanten benaderd die praktijkervaring hebben met luistertaal in het onderwijs. Dit waren leerkrachten of docenten. Kortom, de geïnterviewden zijn deskundig op het gebied van onderwijs (Baarda, Van der Hulst & De Goede, 2012). De sleutelfiguren en informanten zijn in eerste instantie gecontacteerd via de mail. Het tweede contact was bij voorkeur telefonisch, maar regelmatig vond er ook mailverkeer plaats om direct een persoonlijke afspraak te maken. Daarnaast heb ik enkele informanten binnen mijn eigen netwerk bereikt via *social media* en LinkedIn. Het interview vond bij voorkeur face-to-face plaats, maar soms was dit niet mogelijk vanwege een drukke agenda of de reisafstand. In die gevallen vond het interview telefonisch plaats.

Er is een topiclijst opgesteld voor het benaderen van alle sleutelfiguren (zie Bijlage 2). Voor de identificatie van deze sleutelfiguren is de sneeuwbalmethode gebruikt (Baarda, Van der Hulst & De Goede, 2012). Na afloop van elk interview werd gevraagd naar eventuele connecties van de geïnterviewde die ook een sleutelrol zouden kunnen vervullen in dit onderzoek. Indien dit het geval was, werden er namen, telefoonnummers en/of emailadressen uitgewisseld. Vervolgens werden deze mensen ook benaderd voor een interview. Bovendien is er door verschillende sleutelfiguren een oproepje geplaatst op LinkedIn en Facebook. Om het overzicht te bewaren van alle benaderde sleutelfiguren werd er een tabel bijgehouden op Google Drive. Deze tabel was alleen zichtbaar en bewerkbaar voor alle betrokken onderzoekers. Op deze manier kon worden voorkomen dat sleutelfiguren dubbel werden benaderd of werden vergeten. De privacy kon zo worden gewaarborgd.

Interviews zijn afgenomen tot het moment waarop er gezien het tijdsbestek van dit onderzoek geen tijd meer was voor interviews. Idealiter zou er worden doorgedaan met het afnemen van interviews tot het moment waarop verzadiging optrad. Dit is het moment waarop er geen nieuwe informatie meer wordt gegeven tijdens de interviews (Baarda, Van der Hulst & De Goede, 2012). Gezien de grote omvang van dit onderzoek bleek dit niet haalbaar, maar er zijn zeker enkele patronen gevonden. Er is vooraf dus geen bepaald aantal af te nemen interviews vastgesteld. De grootte van het corpus werd gaandeweg het onderzoek bepaald.

Het type interview dat in dit onderzoek wordt gebruikt, is halfgestructureerd (Baarda, Van der Hulst & De Goede, 2012). De vragen die tijdens het interview werden gesteld, lagen niet van tevoren vast. Wel is er vooraf een interviewschema inclusief topiclijst opgesteld door de projectcoördinator van het onderzoek (zie Bijlage 3). Door het opstellen van een interviewschema is er vooraf goed nagedacht over de inhoud van het interview, want in het interviewschema is vastgelegd hoe het gesprek zal verlopen. Het interviewschema was de leidraad van het interview en zorgde ervoor dat belangrijke onderwerpen niet werden vergeten. Zoals aanbevolen door Baarda, Van der Hulst en De Goede (2012) bestaat het interviewschema uit een introductie, beginvraag, topiclijst en afsluiting. In de topiclijst staan de onderwerpen en subonderwerpen die in het interview ter sprake moesten komen. Deze onderwerpen zijn gebaseerd op de hoofd- en deelvragen van dit onderzoek. De topiclijst is een richtlijn en hulpmiddel om alle interviews zo gelijk mogelijk te laten verlopen (Baarda, De Goede & Meer-Middelburg, 2007). Elk interview duurde ongeveer 30 minuten.

Het doel van het afnemen van de interviews met sleutelfiguren was inzicht krijgen in welke factoren bijdragen aan *good practices* van luistertaal in het onderwijs in Nederland: welke factoren spelen een rol bij de keuze van luistertaal, welke factoren dragen bij aan succesvol gebruik van luistertaal en in hoeverre is er behoefte aan institutionalisering van luistertaal in het onderwijs? In dit onderzoek wordt echter niet gestreefd naar representativiteit en de resultaten kunnen niet worden gegeneraliseerd. Centraal in dit onderzoek staan zogenoemde *good practices*: voorbeelden van specifieke situaties waarin luistertaal wordt ingezet als communicatiemodus in het onderwijs. Of de resultaten een juiste afspiegeling van de werkelijkheid vormt, is niet te concluderen (Baarda, Van der Hulst & De Goede, 2012).

5.2 Verwerking interviews

In totaal zijn er 20 interviews gehouden, verspreid over de verschillende onderwijsniveaus en verschillende provincies in Nederland. Zie Tabel 3 voor een overzicht van de afgenomen interviews. Gezien de omvangrijkheid van het domein onderwijs is het aantal interviews per onderwijsniveau relatief laag. De interviews geven echter wel een breed beeld van het onderwijsdomein.

Volgens Dörnyei (2007) bestaat een kwalitatieve data-analyse uit vier stappen: data transcriberen, coderen, data weergeven en data interpreteren en conclusies trekken. Deze stappen zijn in dit onderzoek ook gevolgd. Kwalitatieve inhoudsanalyse is een iteratief proces, waarbij steeds een wisselwerking plaatsvindt tussen data verzamelen, data analyseren en data interpreteren. Om de betrouwbaarheid van het onderzoek te vergroten, zijn er met toestemming van alle geïnterviewden audio-opnames gemaakt van de interviews (Baarda, Van der Hulst & De Goede, 2012). De audio-opnames zijn gemaakt met een audiorecorder, geleend van Universiteit Utrecht. In enkele gevallen werden er ook schriftelijke aantekeningen gemaakt. Na het afnemen van interviews zijn de interviews uitgeschreven. Hierbij is gekozen om alleen de verbale uitingen op te nemen in het transcripten. 'Imperfecte taaluitingen' zoals het beginnen, maar niet afmaken van een zin of het herhalen van woorden zijn ook getranscribeerd. De introductie en afsluiting van het interview, evenals uitingen die niet relevant waren voor het onderzoek zijn weggelaten in het transcript. De transcripten zijn opgenomen in een aparte bijlage. Alle geïnterviewden gaven toestemming om de interviewresultaten te gebruiken voor onderzoek.

De gebruikte onderzoeksmethode voldoet aan de criteria van *grounded theory* (Dörnyei, 2007). Grounded theory stelt dat de data moet worden geanalyseerd volgens een codeersysteem van drie stappen, namelijk open coderen, axiaal coderen en selectief coderen. De interviewtranscripten zijn gecodeerd met behulp van het codeerprogramma NVivo (2018). Het gebruik van NVivo maakt het mogelijk om snel en overzichtelijk om te gaan met een grote hoeveelheid data. Het coderen van de data is volgens drie codeerstappen gegaan (Dörnyei, 2007). Eerst is er open gecodeerd, waarbij het interviewschema diende als template voor de codes. Woorden, zinnen of tekstfragmenten kregen een abstracte categorie toegekend. In deze fase werd meer inzicht verkregen in de inhoud van de data. Daarnaast zorgde de open codering ervoor dat de data hanteerbaar en overzichtelijk werd, omdat er een code-index ontstond waardoor de gecategoriseerde informatie snel teruggevonden kon worden (Boeije, 2014). Vervolgens werden tijdens het axiaal coderen de gecodeerde fragmenten specifiek gecodeerd en ontstonden er subcategorieën. Codes werden samengevoegd, gesplitst en herbenoemd, waardoor de samenhang tussen de codes zichtbaar werd. Tenslotte werd de toewijzing van tekstfragmenten nog verder gespecificeerd tijdens het selectief coderen. Er werden verbanden gelegd tussen de categorieën. Uit deze categorieën vloeit, overeenkomstig met de grounded theory, een theorie voort die verder gaat dan alleen het beschrijven en categoriseren van de data. De uitkomst van het onderzoek toont inzicht in onderliggende relaties, oorzaken en/of motieven van luistertaal in het onderwijs (Dörnyei, 2007, p. 260).

Tabel 3*Overzicht van geïnterviewden*

Geïnterviewde (transcript)	Sleutelfiguur / Informant	Onderwijsniveau	Functie	Provincie
1	Informant	Primair onderwijs	Leerkracht groep 6	Utrecht
2	Informant	Primair onderwijs	Leerkracht groep 4 & 7	Zuid-Holland
3	Informant	Primair onderwijs	Leerkracht	Noord- Holland
4	Informant	Tweetalig primair onderwijs (TPO)	Leerkracht Engels en TPO coördinator	Zuid-Holland
5	Sleutelfiguur	Voortgezet onderwijs (vmbo)	Promotieonderzoeker taalkundige antropologie	Limburg
6	Informant	Voortgezet onderwijs (havo/vwo)	Docent Frans	Gelderland & Overijssel
7	Sleutelfiguur	NT2-onderwijs	Promotieonderzoeker taalontwikkeling jonge nieuwkomers & leerkracht	Utrecht
8	Informant	NT2-onderwijs	Docent verzorging	Noord- Brabant
9	Informant	NT2-onderwijs	Docent Nederlands	Almere
10	Informant	Beroepsonderwijs (mbo)	Docent rekenen & wiskunde	Groningen
11	Sleutelfiguur	Tweetalig beroepsonderwijs (mbo)	Projectmedewerker mbo	Zuid-Holland
12	Informant	Hoger onderwijs (wo)	Onderzoeker & docent	Limburg
13	Informant	Hoger onderwijs (wo)	Onderzoeker & docent	Noord- Brabant

Geïnterviewde (transcript)	Sleutelfiguur / Informant	Onderwijsniveau	Functie	Provincie
14	Sleutelfiguur	Hoger onderwijs (hbo)	Onderzoeker & adviseur taalbeleid hoger onderwijs	Zuid-Holland & Gelderland
15	Informant	Hoger onderwijs (hbo)	Onderzoeker interculturele communicatie & docent	Gelderland
16	Informant	Hoger onderwijs (wo)	Communicatie- medewerker universiteit	Limburg
17	Sleutelfiguur	Peuterspeelzaal / Universiteit	Onderzoeker	Limburg
18	Sleutelfiguur	Contactpersonen doorgegeven	Docent Russisch, Cito	Limburg
19	Sleutelfiguur	Primair en Voortgezet onderwijs	Adviseur taalbeleid	Noord- Holland
20	Sleutelfiguur	Primair en Hoger onderwijs	Projectleider onderzoek	Friesland

Noot. De nummering van de geïnterviewden komt overeen met het transcriptnummer. Deze transcripten zijn in een aparte bijlage opgenomen.

5.3 Betrouwbaarheid en validiteit

In dit onderzoek staan praktijkvoorbeelden van luistertaal in het onderwijs in Nederland centraal. Er zijn een groot aantal onderwijsinstellingen in Nederland, wat maakt dat dit onderzoek heel breed is. Gezien het feit dat dit onderzoek in opdracht is van de Taalunie, was het niet wenselijk om dit onderzoek verder af te bakenen. Het doel is dan ook niet om een representatief beeld te schetsen of om de resultaten te generaliseren. Het doel van dit onderzoek is inzicht bieden in enkele *good practices* van luistertaal in het onderwijs in Nederland. Met de term *good practices* wordt niet per se goed of effectief gebruik van luistertaal bedoeld. Het gaat om voorbeelden van luistertaal in de praktijk, of het nu wel of niet succesvol is. Op basis van dit onderzoek is nog veel ruimte voor vervolgonderzoek.

Dit onderzoek is uitgevoerd vanuit mijn eigen perspectief. Ik ben zelf student in een internationaal klaslokaal en heb ervaring met luistertaal. Echter, dit in beschouwing nemende, heb ik

geprobeerd dit onderzoek zo objectief mogelijk uit te voeren. Ik ben me ervan bewust dat er ook veel onderwijssituaties zijn waarin luistertaal niet voorkomt of niet toepasbaar is. In dit onderzoek is er echter voor gekozen om de focus te leggen op onderwijssituaties waarin luistertaal wel voorkomt, omdat het interessant is om van deze voorbeelden te leren hoe luistertaal verder kan worden verspreid en toegepast in het onderwijs.

Sommige geïnterviewden zijn direct betrokken bij het onderzoek naar luistertaal. Zij hebben wellicht een gekleurd antwoord gegeven. Toch is er gekozen om met deze mensen te spreken, omdat zij een overzicht hebben van het onderzoeksveld en weten waar en wanneer luistertaal voorkomt. Gezien de korte tijdsduur van dit onderzoek was het noodzakelijk om snel mensen te vinden met veel kennis over luistertaal. Een beroep doen op de sleutelfiguren was hierbij een logische stap.

6. Resultaten

In dit hoofdstuk worden de interviewresultaten beschreven. In paragraaf 6.1 worden de verschillende keuzefactoren van luistertaal in het onderwijs beschreven, in paragraaf 6.2 wordt de ervaren meerwaarde van luistertaal beschreven en de noodzakelijke stappen voor succesvolle communicatie. In paragraaf 6.3 worden voorbeelden van methodieken en handvatten van luistertaal in het onderwijs en de behoefte aan institutionalisering van luistertaal genoemd.

6.1 Keuzefactoren van luistertaal in het onderwijs

6.1.1 Locatie en context

Uit de interviews blijkt dat verschillende keuzefactoren meespelen bij het gebruik van luistertaal in het onderwijs. In Tabel 4 is overzichtelijk weergegeven in welke context en op welke locatie luistertaal wordt gebruikt in de verschillende onderwijsniveaus. Zoals te zien in Tabel 4 wordt luistertaal vaak buiten de les ingezet en in een-op-eencontact.

Als luistertaal wel tijdens de les wordt ingezet, is de reden vaak het bevorderen van een vreemde taal. In tweetalig onderwijs is er aandacht voor *Content and Language Integrated Learning* (CLIL), waarbij Engels of Fries als luistertaal wordt gebruikt in zaakvakken. Luistertaal komt in het primair en voortgezet onderwijs ook voor in het taalonderwijs. Volgens geïnterviewden uit het primair onderwijs reageren leerlingen in de stille fase vaak in het Nederlands, omdat ze zich in deze fase nog niet zeker genoeg voelen om een vreemde taal te spreken.

In het primair en NT2-onderwijs wordt luistertaal bovendien ingezet tijdens sociaal-emotionele gesprekken, bijvoorbeeld als de leerkracht de leerling troost, op zijn gemak laat voelen of

veiligheid wil bieden. Ook wanneer leerlingen emotie uitdrukken, iets niet begrijpen, gepassioneerd of juist gefrustreerd raken, wordt luistertaal gebruikt. Daarnaast wordt luistertaal in het primair onderwijs gebruikt als leerlingen, vaak met een niet-Nederlandse achtergrond, spelen in de speelhoek. Leerkrachten leren woorden als 'zitten' en 'staan' in de andere taal, zodat ze de woorden en zinnen van leerlingen herkennen en hierop kunnen reageren. Het begrip en de waardering voor de thuistaal zorgt voor eigenwaarde bij de leerlingen.

In het beroepsonderwijs spreken studenten onderling soms Arabisch in de klas, maar hier worden ze wel op aangesproken door de docent. Door veranderende wetgeving is de verwachting dat het mbo meer divers en meertalig zal worden en hierdoor luistertaal in de toekomst vaker zal voorkomen.

Tabel 4

Keuzefactoren voor het gebruik van luistertaal in het onderwijs

	Primair onderwijs	Voortgezet onderwijs	Beroeps- onderwijs	Hoger onderwijs	NT2- onderwijs
Context					
- Uitleg lesstof	-	+	+ / -	+	+
- Contact met ouders	+ / -	-	+		+ / -
- Contact met collega's	+			+	-
- Contact met klasgenoten	+	-	+	+	+
- Afspraak buiten onderwijs	+		+		+
- Ruzie	+	-			+
- Opdracht maken			-	+	-
- Literatuur lezen				+	
- Sociaal-emotionele gesprekken	+		+		+
- Tijdens de pauze	+	+		+	+

Locatie	Primair onderwijs	Voortgezet onderwijs	Beroeps- onderwijs	Hoger onderwijs	NT2- onderwijs
- Klaslokaal	+ / -	+		+ / -	+
- Op de gang	+	+	+	+	+
- Vergaderruimte	+	+		+	-
- Schoolplein	+	-			+
- Speelhoek	+				

Noot 1. + betekent: luistertaal komt voor. + / - betekent luistertaal komt soms voor. – betekent: luistertaal komt niet voor.

Noot 2. Enkele kolommen zijn leeggelaten, omdat op basis van de afgenomen interviews niet is af te leiden of luistertaal in de specifieke context of locatie wordt gebruikt op het specifieke onderwijsniveau.

6.1.2 Motivatie en houding

Uit de interviews blijkt dat er meerdere motivaties zijn om luistertaal in te zetten in het onderwijs. Deze motivaties zijn overzichtelijk weergegeven in Tabel 5. Leerlingen in het voortgezet onderwijs in Limburg vinden het ongemakkelijk om dialect te spreken tegen een docent en gebruiken daarom luistertaal. In het NT2-onderwijs willen leerlingen zich kunnen uitdrukken en schakelen daarom naar de taal die het best te begrijpen is voor de ander en die voor de spreker zelf ook het makkelijkst is. Luistertaal gebruiken is dan een veilige manier om toch actief mee te doen in de klas.

Op tweetalige mbo-opleidingen wordt luistertaal ingezet als de student Nederlands spreekt door spreekangst voor de tweede officiële taal, maar luistertaal wordt niet altijd goedgekeurd. Als studenten op het tweetalig mbo Nederlands blijven spreken, worden ze hierop aangesproken of zelfs overgeplaatst naar de opleiding in het Nederlands.

In het primair onderwijs is er een gemengde houding ten opzichte van luistertaal. Enerzijds vinden geïnterviewden het gebruik van luistertaal positief, omdat het de attitude ten opzichte van andere talen kan verbeteren. Leerlingen leren door luistertaal dat er meerdere talen in hun omgeving aanwezig zijn. Anderzijds geeft een geïnterviewde aan dat de leerkrachten bij haar op school reageren op het spreken van een vreemde taal met:

“Ho, stop jongens. We zijn op school, we oefenen Nederlands, dus je praat in het Nederlands.”

Fragment 1. Geïnterviewde 1, regel 61-62.¹

¹ Zie aparte bijlage met transcripten.

Hoewel het fijn kan zijn om in je eigen taal iets duidelijk te maken, wordt dit vaak afgestraft en dialect wordt nog gezien als minderwaardig. Er heerst een taalideologie waarbij men ervan overtuigd is dat je een taal niet goed kunt leren als je talen mixt. Leerkrachten ervaren het als falen als er in de Engelse les wordt overgegaan op het Fries of Nederlands, want leerlingen moeten een bepaald Engels niveau behalen aan het einde van het schooljaar en dat wordt niet bereikt als er altijd luistertaal plaatsvindt.

Taal is een communicatiemiddel om een gesprek te kunnen voeren. Hiervoor is volgens een geïnterviewde uit het primair onderwijs geen perfecte taalvaardigheid nodig. Een geïnterviewde uit het voortgezet onderwijs heeft juist het gevoel dat het inzetten van luistertaal een laatste redmiddel is:

“(…) het is echt een soort van laatste redmiddel om luistertaal in te zetten heb ik het gevoel. Als je echt allebei niks anders kan spreken, als je echt geen taal gemeen hebt, dan ga je proberen het allebei met je eigen taal te doen. Anders dan krijg je, dan denk ik dat mensen snel denken: ‘waarom zou ik dialect gaan praten als ik ook gewoon Nederlands kan praten? Dan zou ik.. dat is mijn eerste gevoel erbij.’”

Fragment 2. Geïnterviewde 5, regel 127-131.²

In het voortgezet onderwijs hebben sommige docenten een negatieve houding ten opzichte van het gebruik van Turks of Marokkaans. Deze talen worden tijdens de les direct afgestraft, omdat de docenten denken dat er misschien wordt geroddeld. Ook in het NT2-onderwijs wordt het spreken van thuishalen soms verboden, omdat leerlingen ruzie maken, roddelen of lelijke woorden gebruiken.

In Limburg spreken docenten dialect met elkaar, maar zodra ze in de buurt van leerlingen zijn, gaan ze over op het Nederlands. Op het moment dat een docent tegen de Turkse leerlingen zegt: “Jij mag geen Turks spreken”, dan zeggen de leerlingen: “Waarom mag jij dan wel dialect spreken?” Meestal komt hier geen antwoord op, maar heel vaak speelt het idee dat talen aan plaatsen zijn gebonden een rol.

Een geïnterviewde docent uit het beroepsonderwijs geeft ook aan dat ze het gebruik van luistertaal eigenlijk niet de bedoeling vindt, omdat studenten een beroepsopleiding volgen en worden voorbereid op de Nederlandse arbeidsmarkt. Luistertaal kan helpen om iets te verduidelijken, maar uiteindelijk moet de leerling in het Nederlands kunnen communiceren.

In het hoger onderwijs zijn veel opleidingen Engelstalig en komen studenten vanuit de hele wereld. Zij beheersen geen Nederlands, dus om buitensluiting te voorkomen mogen Nederlandse studenten tijdens colleges geen Nederlands spreken. In Nederlandstalige opleidingen kan luistertaal

² Zie aparte bijlage met transcripten.

Engels-Nederlands worden ingezet, omdat iedereen deze talen begrijpt en er geen buitensluiting plaatsvindt.

Luistertaal wordt door enkele geïnterviewden gezien als interessant en bijzonder fenomeen. Luistertaal kan het taalbegrip van een gesprekspartner of toehoorder bevestigen en dat geeft een positief gevoel. Een geïnterviewde geeft aan dat luistertaal voor haar heel normaal is, want zij gebruikt met haar Scandinavische collega's vaak luistertaal:

“Scandinaviërs onderling die communiceren gewoon zo. We hebben geen standaard Scandinavisch om op over te schakelen. Het is wel een beetje een taboe om Engels te gaan praten. We kunnen wel in het Nederlands gaan praten natuurlijk, maar dat doen we ook niet. Dat geeft soms ook wel een beetje het gevoel dat we samen iets hebben.”

Fragment 3. Geïnterviewde 12, regel 44-48.³

Uit de interviews blijkt ten slotte dat sommigen moeite hebben met de term luistertaal, omdat de term doet vermoeden dat het alleen om mondelinge communicatie gaat en schriftelijke luistertaal en non-verbale communicatie niet wordt gedekt door dit begrip.

Tabel 5

Genoemde motivatie voor het gebruik van luistertaal

	Primair onderwijs	Voortgezet onderwijs	Beroeps- onderwijs	Hoger onderwijs	NT2- onderwijs
- Leerling kan zich beter en sneller uitdrukken in de eigen taal	x		x		x
- Iets duidelijk maken (bijv. lesstof)	x		x	X	x
- Leerling op gemak laten voelen	x		x		x
- Beste kennis uit de leerling halen	x				
- Attitude t.o.v. andere talen verbeteren	x				

³ Zie aparte bijlage met transcripten.

	Primair onderwijs	Voortgezet onderwijs	Beroeps- onderwijs	Hoger onderwijs	NT2- onderwijs
- Aanwezigheid van andere talen vanzelfsprekend maken	x				
- Onderzoek: Kijken of luistertaal een hindernis of hulpmiddel is voor het leren van inhoud in zaakvakken	x				
- Leerlingen bewustmaken dat talen verbonden zijn met elkaar en overeenkomsten en verschillen hebben	x				
- Taalonderwijs: uiting draagt niet bij aan voldoende op toets		x			
- Angst voor fouten		x			
- Gene voor spreken van vreemde taal of dialect		x			
- Gevoelens uiten			x		x
- Interesse in taalvariatie				x	
- Lui om vreemde taal te leren				x	
- Saamhorigheid				x	
- Lage productieve Engelse taalvaardigheid				x	
- Bewustmaken van culturele, talige en nationaliteitsverschillen				x	
- Moedertaal voelt veilig, praktisch en prettig				x	

	Primair onderwijs	Voortgezet onderwijs	Beroeps- onderwijs	Hoger onderwijs	NT2- onderwijs
- Nauwkeurigheid in woordkeuze					x
- Je kunt precies zeggen wat je wilt zeggen					x

Noot. Enkele kolommen zijn leeggelaten, omdat op basis van de afgenomen interviews niet is af te leiden of luistertaal om die reden wordt ingezet op het specifieke onderwijsniveau.

6.1.3 Bekendheid van luistertaal en ruimte in het taalbeleid

Het begrip luistertaal was voorafgaand aan de interviews met sleutelfiguren en informanten uit de verschillende onderwijsniveaus niet bij iedereen bekend. Ook waren de geïnterviewden zich vaak niet bewust dat deze optie bestond. Luistertaal werd dus vaak onbewust en ongemerkt gebruikt.

Op de tweetalige basisschool is het taalbeleid 50% Engels en 50% Nederlands. Luistertaal is hier niet in het beleid opgenomen, maar er is wel ruimte om luistertaal in te zetten, vooral in het begin wanneer de leerlingen nog geen Engels spreken. Op reguliere basisscholen is minder ruimte in het taalbeleid, want daar is de ongeschreven regel dat Nederlands wordt gesproken om taalontwikkeling te stimuleren. Maar, zo blijkt uit de interviews, er zijn ook uitzonderingen waarbij wel een andere (luister)taal wordt gesproken. Ook in het NT2-onderwijs is het taalbeleid vaak ‘Nederlands als voertaal’, maar de laatste jaren is er een verschuiving te zien naar ‘alle talen mogen worden gesproken’. Een geïnterviewde uit het voortgezet onderwijs geeft aan dat ze blootstelling essentieel vindt om een taal snel aan te leren. Om deze reden gaf zij ruimte aan luistertaal en sprak zij altijd Frans tegen de leerlingen. Dit was echter niet vastgelegd in een taalbeleid.

Soms gaat het gebruik van luistertaal in tegen het taalbeleid. Zoals een geïnterviewde uit het hoger onderwijs vertelt:

“(…) in de regelementen voor de medezeggenschapsraden bij universiteiten en in de meeste hogescholen staat dat de voertaal Nederlands is. Maar naarmate er meer Engelstalige opleidingen komen, kun je dat niet meer volhouden. En ik weet dan ook van hogescholen; (...) In die medezeggenschapsvergaderingen maar ook in teamvergaderingen en collegiale gesprekken, daar zie je wel dat er vaak gebruik wordt gemaakt van die receptieve taal. Dat de een in het Engels spreekt en de ander in het Nederlands.”

Fragment 4. Geïnterviewde 14, regel 96-103.⁴

⁴ Zie aparte bijlage met transcripten.

Aan het begin van een vergadering wordt overlegd welke taal er wordt gebruikt. Als iemands productieve taalvaardigheid niet voldoende is om zich in de vastgestelde taal te uiten, spreekt diegene een andere taal.

6.1.4 Vereiste vaardigheden en vereist talig niveau

Om luistertaal in te kunnen zetten zijn enkele vaardigheden nodig (zie Tabel 6). Het inzetten van luistertaal vereist daarnaast een bepaald talig niveau. Zoals een geïnterviewde uit het primair onderwijs vertelt:

“Je moet wel ABN kunnen spreken, als je het vanuit het Nederlands bekijkt. Je moet het natuurlijk wel op een goede manier aan ze over kunnen brengen. Als Nederlands niet jouw moedertaal is en je zou dan iemand anders Nederlands moeten leren of wegwijs moeten maken in het Nederlands. Ja anders leren zij het ook verkeerd, dus je moet het wel goed beheersen.”

Fragment 5. Geïnterviewde 2, regel 166-170.⁵

Om leerlingen Nederlands te leren, moet je ABN spreken en het Nederlands goed beheersen. Als je iets duidelijk wilt maken, kun je ook gebaren inzetten, tekens gebruiken en begripsvragen stellen.

Daarnaast moet je de taal van de gesprekspartner machtig zijn. Soms kent een student in het beroepsonderwijs bepaalde vaktermen of bepaalde sleutelwoorden in het Nederlands niet. In die gevallen is luistertaal niet de oplossing, maar is een noodzakelijke stap het verbeteren van het Nederlands taalniveau van de student. In het primair onderwijs wordt een taal aangeleerd door *Total Physical Response* (TPR) aan te bieden. Bij TPR wordt de boodschap door middel van mimiek, drama en gebaren overgedragen. Deze vaardigheid helpt de leerkracht bij het inzetten van luistertaal.

Voor schriftelijke luistertaal is ook een bepaald talig niveau vereist. Schriftelijke luistertaal kost studenten tijd en moeite, omdat ze moeten nadenken over de Nederlandse term als ze in het Engels of Duits de stof hebben bestudeerd. Voor de toepassing van luistertaal hoeft je receptieve taalniveau niet perfect te zijn. Het is niet erg als je een paar woorden niet begrijpt; het gaat erom dat je de boodschap hebt begrepen.

⁵ Zie aparte bijlage met transcripten.

Tabel 6*Genoemde vaardigheden die nodig zijn voor luistertaal*

	Primair onderwijs	Voortgezet onderwijs	Beroeps- onderwijs	Hoger onderwijs	NT2- onderwijs
- Goed luisteren	x				
- Taal van gesprekspartner verstaan	x		x		x
- Bereidheid tot begrip	x				
- Inlevingsvermogen	x				
- Geduld	x				
- Lichaamstaal interpreteren	x				x
- Taal X ontvangen terwijl Y wordt geproduceerd		x			
- Talen scheiden		x			
- Schakelen tussen talen		x			
- Openheid en nieuwsgierigheid voor talen				X	x
- Verstaan en begrijpen van de taal					x
- Spreekniveau kunnen aanpassen					x
- Juiste woordenschat hebben van een taal					x

Noot. Enkele kolommen zijn leeggelaten, omdat op basis van de afgenomen interviews niet is af te leiden of de luistertaalvaardigheid nodig is op het specifieke onderwijsniveau.

6.2 Luistertaal als succesvolle communicatiemodus in het onderwijs

6.2.1 Meerwaarde van luistertaal

De algemeen ervaren meerwaarde van luistertaal is dat je je soms beter kunt uitdrukken in je eigen taal dan in een gemeenschappelijke taal. Zo zegt een geïnterviewde uit het primair onderwijs:

“Luistertaal is gewoon geweldig als je een taal kun luisteren en het kunt begrijpen. Het is niet altijd nodig om in een taal terug te kunnen spreken (...).”

Fragment 6. Geïnterviewde 4, regel 134-136.⁶

Voornamelijk in een persoonlijk gesprek is het fijn om de woorden te gebruiken die je wilt gebruiken in plaats van dat je simpelere woorden moet gebruiken in de gemeenschappelijke taal. Luistertaal is in het onderwijs een manier van internationalisering en bewustwording van meertaligheid. Zoals uit de interviews met sleutelfiguren en informanten uit het hoger onderwijs blijkt: luistertaal doet recht aan de meertalige achtergrond van Nederlanders en voedt het idee dat we onderdeel zijn van een groter geheel. Niet-Nederlandse leerlingen in het primair en NT2-onderwijs voelen zich veilig op school, omdat ze zich mogen uiten in hun thuistaal als daar behoefte aan is. Leerlingen worden ondergedompeld in het Nederlands, waardoor de kloof tussen de thuistaal en het Nederlands steeds kleiner wordt en men met elkaar kan communiceren. Luistertaal is een succesvolle communicatiemodus, omdat het een taalbarrière overbrugt en begrip mogelijk maakt.

In het voortgezet onderwijs is luistertaal succesvol, omdat het helpt bij het aanleren van een vreemde taal. Wanneer een docent continu Frans spreekt, komen er meer woorden voorbij dan alleen de woorden uit de lesboeken. Bovendien went de leerling aan de klank van de vreemde taal. In het hoger onderwijs komt het regelmatig voor dat een docent uit het buitenland komt. De docent spreekt geen Nederlands en kan dus niet lesgeven in het Nederlands, maar de passieve kennis van het Nederlands is soms wel voldoende om Nederlands te verstaan. In zo'n situatie biedt luistertaal meerwaarde, omdat de docent in het Engels college kan geven en studenten in het Nederlands kunnen antwoorden. Dit is efficiënter, want er hoeven niet twee docenten worden aangenomen voor dezelfde cursus.

6.2.2 Noodzakelijke stappen voor succesvolle communicatie

In een gesprek moeten een aantal stappen genomen worden om tot succesvolle communicatie te komen. Ten eerste moet het talig niveau van de gesprekspartners worden beoordeeld. Luistertaal is

⁶ Zie aparte bijlage met transcripten.

succesvol als het talig niveau van de gesprekspartners goed op elkaar aansluit, maar dit is niet altijd het geval. Uit de interviews blijkt dat luistertaal wordt afgebroken op het moment dat ook gebaren en tekens niet leiden tot begrip. In zulke situaties wordt besloten een informele tolk in te zetten. In het taalonderwijs op het primair en voortgezet onderwijs wordt luistertaal afgebroken als de leerkracht aanmoedigt om het Nederlands te vertalen naar de onderwezen vreemde taal. Een geïnterviewde uit het voortgezet onderwijs geeft aan dat hier voorzichtig mee moet worden omgegaan:

“Als je als docent verbiedt om Nederlands te spreken, waardoor niemand meer een vraag durft te stellen en men gaat onvoldoendes halen, dat recht heb je niet als docent. Je moet altijd een veilige setting creëren (...).”

Fragment 7. Geïnterviewde 6, regel 146-148.⁷

Een geïnterviewde uit het primair onderwijs merkt op dat succesvol luistertaalgebruik vereist dat het luisterniveau van de ene taal hetzelfde is als het spreekniveau van de andere taal. In het onderwijs is het klassikaal inzetten van luistertaal lastig, omdat er veel verschillende talen in een klas aanwezig zijn. Leerlingen, leerkrachten, docenten en studenten verstaan niet elke taal of elk dialect, waardoor ze niet meer begrijpen wat er wordt gezegd. Om deze reden wordt luistertaal ook vaak afgebroken. In NT2-het onderwijs wordt regelmatig Engels gesproken, omdat Nederlands voor sommige leerlingen te lastig is om goed hun verhaal te kunnen doen. Luistertaal wordt echter afgebroken wanneer de docent weet dat de leerling goed Nederlands spreekt. De leerling moet zijn uitspraak dan vertalen naar het Nederlands.

6.3 Institutionaliseren van luistertaal in het onderwijs

6.3.1 Concrete methodieken en handvatten voor luistertaal

De afgelopen jaren zijn verschillende methodieken en handvatten voor de toepassing van luistertaal in het onderwijs ontworpen. Voornamelijk op basisscholen in Friesland is men actief bezig met het onderzoeken en inzetten van deze luistertaalmethodieken. Op een andere basisschool is luistertaal geïnstitutionaliseerd door een taalrijke aanpak die wordt gehanteerd. Zo hangen er veel woordclusters aan de muren en staan er labels met verschillende talen op materialen en spullen. Bovendien lezen ouders 's ochtends in de klas voor uit boeken die geschreven zijn in hun thuistaal of ouders lezen voor uit een Nederlands boek en praten in hun thuistaal over de afbeeldingen.

⁷ Zie aparte bijlage met transcripten.

Op een hbo-lerarenopleiding in Friesland worden luistertaalactiviteiten geïntegreerd in het lesprogramma. Studenten ontwikkelen activiteiten die in het primair onderwijs leiden tot een positieve attitude ten opzichte van andere talen. Ook wordt er op deze opleiding geleerd hoe je CLIL-lessen kunt ontwikkelen waar luistertaal een rol speelt in het wisselen tussen de talen. Een *bottom-up* benadering werkt volgens de geïnterviewde beter dan een training geven of lezing houden. Op een andere hogeschool is een leerlijn gemaakt waarbij Engels als receptieve taal wordt gebruikt. Studenten mogen kiezen of ze tijdens een tentamen Engels productief inzetten, of dat ze in het Nederlands antwoorden. Een ander voorbeeld van institutionalisering van luistertaal is een hogeschool waar de docent in het verleden een module in het Duits les gaf, maar waar de studenten Nederlands mochten spreken.

Daarnaast is een concrete methode om luistertaal in te zetten een 'zoek de verschillen' opdracht. Studenten hebben tijdens deze opdracht Skypecontact met Franse of Duitse studenten. Het doel van de opdracht is kijken of de verschillen sneller worden gevonden als de studenten luistertaal spreken, of als ze een gemeenschappelijke taal spreken. De studenten leren bovendien theorie over luistertaal en hebben via de mail contact in luistertaal met anderstalige studenten.

Dit zijn slechts enkele voorbeelden van good practices van luistertaal. Luistertaal wordt in het onderwijs regelmatig ingezet, maar vaak niet volgens een bepaalde methode. In de volgende paragraaf wordt de behoefte van geïnterviewden om luistertaal te institutionaliseren besproken.

6.3.2 Behoeft e aan institutionalisering van luistertaal

Uit de interviews blijkt dat er een gemengde behoefte is aan methodieken en handvatten om luistertaal structureel toe te passen in het onderwijs. In het primair onderwijs leren kinderen vrij snel Nederlands, waardoor luistertaal niet op de lange termijn wordt ingezet. Tussen leerlingen onderling zal luistertaal dus voornamelijk bij de kleuters toepasbaar zijn. In gesprekken met ouders komt ook luistertaal voor, maar de leerkracht spreekt meestal geen Turks waardoor luistertaal vaak niet hanteerbaar is.

Leerkrachten in het primair onderwijs staan in het algemeen open voor methodieken of handvatten voor het gebruik van luistertaal. Leerkrachten vinden het interessant meer kennis op te doen over luistertaal, maar een specifieke behoefte is er op dit moment echter (nog) niet. In het voortgezet onderwijs is voornamelijk behoefte aan handvatten die docenten de essentie van luistertaal doen inzien. Ook in het hoger onderwijs is behoefte aan voorlichting over en kennisverwerving van luistertaal wat uiteindelijk kan bijdragen aan beleidsontwikkeling. Een geïnterviewde geeft wel aan dat vanwege krapte in het programma en de onbekendheid van het fenomeen het lastig is om een lessysteem of introductie van luistertaal in te voeren. Los daarvan is het ook belangrijk om studenten in het hoger onderwijs te begeleiden bij schriftelijke luistertaal, bijvoorbeeld bij het lezen van anderstalige studieboeken.

In het beroepsonderwijs is het begrip luistertaal vrij onbekend, waardoor er nog geen behoefte is aan methodieken voor luistertaal. Een geïnterviewde uit het primair onderwijs zegt:

“Ik weet gewoon niet wat luistertaal heel precies inhoudt, (...) ik zou denken: iemand spreekt tegen jou en dan versta je het of je verstaat het niet, maar wat je daar dan nog meer mee zou moeten zegmaar. Dus stel je hebt dan een hele goede tip, waarvan je denkt: ‘daar hebben mensen in het onderwijs wat aan’, dan denk ik dat er zeker naar geluisterd zal worden. Want het is natuurlijk wel aan de orde van de dag.”

Fragment 8. Geïnterviewde 1, regel 259-264.⁸

Ze staat wel open voor een methode en wil graag nieuwe inzichten verkrijgen. In het NT2-onderwijs is geen behoefte aan concrete handvatten voor luistertaal, omdat ze juist methodes gebruiken om leerlingen Nederlands te leren. Wel is er behoefte aan informatie over TPR-methodes (waar luistertaal een rol in speelt) en over hoe je een gesprek interpreteert dat je eigenlijk niet kan verstaan, zodat docenten hier goed op kunnen reageren.

7. Discussie

In paragraaf 7.1 worden de gevonden resultaten gekoppeld aan de beschreven literatuur. In paragraaf 7.2 wordt vervolgens aangegeven hoe dit onderzoek bijdraagt aan het onderzoeksproject van de Taalunie.

7.1 Aansluiting onderzoek op de literatuur

Uit de resultaten blijkt dat verschillende factoren een rol spelen in de keuze voor luistertaal. Deze factoren komen deels overeen met de factoren voor het kiezen van receptieve meertaligheid zoals beschreven door Ten Thije (2018). Zo speelt de locatie, de houding ten opzichte van luistertaal en de constitutieve constellatie van het Nederlandse onderwijssysteem een rol in de keuze voor luistertaal. Met de term constitutieve constellatie wordt de structuur en het geheel van omstandigheden binnen een organisatie aangeduid. Met name in het primair onderwijs, NT2-onderwijs en beroepsonderwijs ligt de nadruk op het goed leren beheersen van de Nederlandse taal. Leerlingen in het primair onderwijs moeten de doelstellingen van het curriculum behalen, leerlingen in het NT2-onderwijs worden voorbereid op doorstroming naar het reguliere Nederlandse onderwijs en studenten in het

⁸ Zie aparte bijlage met transcripten.

beroepsonderwijs worden voorbereid op een plek op de Nederlandse arbeidsmarkt. De constitutieve constellatie van het onderwijs laat luistertaal dus niet altijd toe.

Bereidheid om luistertaal te gebruiken is een voorwaarde voor het daadwerkelijke gebruik van luistertaal in het onderwijs (Blees & Ten Thije, 2016). Deze bereidheid is er in de praktijk echter niet altijd, omdat leerlingen worden buitengesloten wanneer er luistertaal wordt gebruikt. Soms voelt de leerkracht zichzelf buitengesloten en heeft hij/zij het gevoel de controle te verliezen. Door deze factoren is er een lage bereidheid om luistertaal in te zetten als communicatiemiddel. De geïnterviewden geven echter wel aan dat ze bereid zijn om luistertaal in te zetten als didactisch middel om bijvoorbeeld talensensibilisering aan te kaarten in het onderwijs, waardoor de openheid en gevoeligheid voor talen en dialecten wordt gestimuleerd (Jonckheere, 2011).

De constitutieve constellatie van het hoger onderwijs laat het gebruik van luistertaal meer toe. Hogescholen en universiteiten zijn steeds internationaler, waardoor studenten en docenten vanuit de hele wereld komen. Nederlands is niet langer de voertaal, maar Engels is de lingua franca geworden. Dit komt overeen met de bevindingen uit het publieksrapport *De Staat van het Nederlands* van de Taalunie (2017). Docenten en studenten gebruiken tijdens de lessen en tijdens begeleiding verschillende talen en studenten communiceren ook met elkaar in verschillende talen.

In de praktijk blijkt dat het doeltaal = voertaalprincipe niet altijd wordt toegepast. Overeenkomstig met de onderzoeksresultaten van Haijma (2013) blijkt dat docenten het belangrijk vinden dat leerlingen zich op hun gemak voelen en vragen durven stellen. Luistertaal is dus een goede oplossing in situaties waarin het doeltaal = voertaalprincipe niet toepasbaar of wenselijk is.

Het bezitten van bepaalde vaardigheden is een voorwaarde om luistertaal succesvol in te zetten. De vaardigheden die werden genoemd door de geïnterviewden sluiten aan bij de vaardigheden die Ten Thije en Zeevaert (2007) beschrijven. Om tot een good practice van luistertaal te komen, is het nodig dat de gesprekspartners het taalgebruik aanpassen aan het taalniveau van de niet-moedertaalspreker. Bovendien moet het begrip regelmatig worden gecontroleerd om misverstanden te voorkomen.

Een andere voorwaarde voor het gebruik van luistertaal is het sociaal-cultureel en institutioneel bewustzijn van receptieve meertaligheid (Blees & Ten Thije, 2016). In de praktijk blijkt echter dat leerlingen, leerkrachten, studenten en docenten zich vaak nog niet bewustzijn van de mogelijkheid om luistertaal in te zetten. Veel geïnterviewden kenden het begrip luistertaal of lingua receptiva niet en zetten het onbewust in. Dit is een relevante uitkomst, want dit bevestigt dat de bekendheid van luistertaal nog geoptimaliseerd kan worden in het onderwijs. Luistertaal is tot op heden voornamelijk een wetenschappelijk onderwerp en nog geen in de praktijk gebrachte vaardigheid.

7.2 Bijdrage aan onderzoeksproject Taalunie

Het onderwijs is slechts één domein waarin luistertaal een rol kan spelen. Toch moet dit domein niet worden onderschat. Het onderwijs bereidt leerlingen en studenten immers voor op de arbeidsmarkt. Zoals het Platform Onderwijs2032 aankaart: in het onderwijs moeten vaardigheden worden aangeleerd aan leerlingen, zodat zij later kunnen functioneren in de 21^e-eeuwse samenleving (Schnabel et al., 2016).

De Taalunie is ervan overtuigd dat luistertaal een onmisbare vaardigheid is om mee te doen aan een geglobaliseerde, diverse en meertalige samenleving (Ten Thije et al., 2017). Deze overtuiging sluit aan bij het initiatief van de Europese Commissie genaamd 'Nieuwe vaardigheden voor nieuwe banen'. De Europese Commissie streeft ernaar om:

“beter in te spelen op de toekomstige vraag naar vaardigheden, (2) het aanbod van vaardigheden en (3) de vraag op de arbeidsmarkt beter op elkaar afstemmen en de kloof tussen onderwijs en arbeidsmarkt overbruggen. Het gebruik van luistertaal kan met relatief weinig inspanningen bijdragen tot de succesvolle realisatie van dit EU- initiatief” (Ten Thije et al., 2017, p. 1).

Dit onderzoek heeft inzicht gegeven in praktijkvoorbeelden van het gebruik van luistertaal in het onderwijs in Nederland. De resultaten van dit onderzoek kunnen samen met de onderzoeken van Salimans (2019), Schoutsen (2019) en Loos (2019) worden gebundeld in een rapport gericht aan het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de Europese Commissie. In dit rapport zullen aanbevelingen voor de toepassing van luistertaal in de praktijk worden gedaan. De zorg en bouw zijn arbeidssectoren waar men vanuit het onderwijs in kan doorstromen. Door te kijken naar het grotere geheel van de sectoren zal de kloof tussen het onderwijs en de (internationale) arbeidsmarkt worden overbrugd. Het al vroeg aanleren en toepassen van luistertaalvaardigheden is een manier om later in een internationale omgeving te kunnen functioneren. Door ook in de arbeidssectoren aandacht te besteden aan luistertaal, sluiten de verschillende sectoren goed op elkaar aan.

Uiteindelijk hoopt de Taalunie dat de onderzoeksresultaten en aanbevelingen worden verwerkt in beleid voor talige diversiteit. De Taalunie streeft onder andere naar het opnemen van luistertaal in het Europees Referentiekader en op de Skills Agenda van de Europese Commissie. Bovendien wil de Taalunie handvatten en methodes ontwikkelen om luistertaal actief in te zetten in het onderwijs en een plek in het curriculum te geven.

Voordat luistertaal definitief kan worden geïnstitutionaliseerd is er vervolgonderzoek nodig. In hoofdstuk 8.2 worden suggesties voor vervolgonderzoek gedaan. In hoofdstuk 9 wordt op basis van dit onderzoek een aanbeveling gedaan aan de Taalunie.

8. Conclusie

In paragraaf 8.1 worden de hoofdvraag en deelvragen beantwoord. In paragraaf 8.2 worden beperkingen van dit onderzoek beschreven en mogelijkheden voor vervolgonderzoek aangedragen.

8.1 Conclusie

Uit dit onderzoek is gebleken dat verschillende factoren bijdragen aan good practices van luistertaal in het onderwijs in Nederland. Belangrijke factoren om voor luistertaal te kiezen, zijn de context en locatie. In het onderwijs wordt er voornamelijk buiten de les gekozen voor luistertaal. Luistertaal wordt ingezet tijdens persoonlijke gesprekken tussen de leerkracht en leerling of docent en student. Als luistertaal tijdens de les wordt ingezet, is dat vaak tijdens taalonderwijs of vanwege het bevorderen van een dialect. De voornaamste reden om luistertaal te gebruiken is om een leerling of student op zijn gemak te laten voelen. De leerling kan zich in zijn moedertaal het beste uitdrukken. In Limburg en Friesland wordt dialect ingezet als luistertaal om de attitude ten opzichte van dialecten te verbeteren. Niet alle kinderen in een klas spreken dezelfde talen. Om deze reden is een randvoorwaarde voor luistertaal een niet te groot aantal gesprekspartners. In het hoger onderwijs maken docenten onderling ook soms gebruik van luistertaal, bijvoorbeeld tijdens een vergadering of wanneer ze elkaar informeel spreken. Een hogeschool of universiteit is over het algemeen een internationale omgeving met docenten en studenten vanuit de hele wereld. Tijdens colleges, het lezen van literatuur en het maken van opdrachten is er dan ook regelmatig sprake van luistertaal. De term luistertaal of lingua receptiva is bij veel geïnterviewden onbekend en luistertaal wordt vaak onbewust toegepast. De geïnterviewden geven wel aan dat er ruimte is om luistertaal op te nemen in het taalbeleid. Vaak is het onderwijsdoel echter dat leerlingen of studenten een bepaald niveau van het Nederlands behalen. Dit staat de keuze voor het gebruik van luistertaal vaak in de weg. Om luistertaal in te zetten, zijn ook vaardigheden als inlevingsvermogen en het kunnen afstemmen van talig niveau van belang.

Uit dit onderzoek is bovendien gebleken dat er een aantal factoren bijdragen aan het succesvol inzetten van luistertaal in het onderwijs in Nederland. Luistertaal wordt gezien als succesvolle communicatiemodus als degene die spreekt ook voordeel heeft om de eigen taal te gebruiken. De meerwaarde van luistertaal is dat iemand zich soms beter kan uitdrukken in een bepaalde taal dan in een gemeenschappelijke taal. In het hoger onderwijs biedt luistertaal de kans aan internationale

docenten om in het Engels college te geven en de studenten in het Nederlands te laten antwoorden. Dit is efficiënter, want er hoeven niet twee docenten worden aangenomen voor dezelfde cursus. Luistertaal is echter alleen succesvol als gesprekspartners elkaar begrijpen in de gesproken talen. In het onderwijs is de meerwaarde van luistertaal dat leerlingen of studenten zich bewust worden van meertaligheid. Luistertaal gebruiken is een manier om het thema internationalisering in de les te behandelen. In het taalonderwijs is luistertaal van meerwaarde, omdat het de woordenschat van de leerlingen vergroot. Luistertaal is echter niet succesvol en wordt afgebroken als het luisterniveau van een gesprekspartner niet gelijk is aan het spreekniveau van een andere gesprekspartner of als leerlingen of studenten worden buitengesloten. Wanneer een docent de luistertaal niet kan verstaan wordt dit afgekapt. In zulke situaties wordt een tolk in geschakeld of een gemeenschappelijke taal gekozen.

Het verder implementeren van luistertaal als vaardigheid is in zekere mate afhankelijk van de behoefte aan institutionalisering van luistertaal in het onderwijs. Luistertaal kan worden geïnstitutionaliseerd door methoden en handvatten te ontwikkelen voor luistertaal. In het primair onderwijs bestaan al enkele methodieken om luistertaal in te zetten in de klas. Deze methoden hebben onder andere het doel het taboe op dialecten te doorbreken. Vanwege dit taboe zien niet alle geïnterviewden de behoefte om luistertaal met dialecten te institutionaliseren. In het primair en NT2-onderwijs is er vooral behoefte aan handvatten voor luistertaal in de kleuterklassen. Hier zitten vaak kinderen die nog niet goed Nederlands spreken en waarbij luistertaal praktisch zou zijn. In het voortgezet onderwijs heeft men behoefte aan een didactisch middel voor het gebruik van luistertaal in het taalonderwijs. De meningen zijn verdeeld wanneer het gaat om stelselmatig luistertaal inzetten. Vanwege het grote aantal aanwezige talen in een klas, is dit moeilijk realiseerbaar. In het hoger onderwijs is behoefte aan meer kennis over het inzetten van luistertaal. In het NT2-onderwijs gebruikt men methodes om Nederlands te leren. Om deze reden is er geen grote behoefte aan institutionalisering van luistertaal, maar men staat wel open voor een cursus aan docenten over het inzetten van luistertaal in het onderwijs.

8.2 Vervolgonderzoek

Hoewel dit onderzoek een eerste inzicht heeft gegeven in de factoren die bijdragen aan good practices van luistertaal in het onderwijs in Nederland, is er nog verder onderzoek nodig om een representatief beeld te schetsen. Vanwege de omvang van dit onderzoek was het niet mogelijk om de resultaten uit te splitsen per onderwijsniveau. In vervolgonderzoek moeten er per onderwijsniveau meer interviews worden gehouden met leerkrachten, docenten en/of onderzoekers. Deze interviews moeten bovendien verspreid worden door heel Nederland. Om een representatief beeld te krijgen is het ook

goed om een scheiding te maken tussen scholen in steden en scholen in dorpen. De verwachting is dat er op de scholen in steden een grotere talige diversiteit is. Luistertaal komt hier wellicht in een andere mate voor dan in dorpen. Bovendien kan in vervolgonderzoek meer rekening worden gehouden met de verschillende mate van toepassing van luistertaal in zaakvakken ten opzichte van taalvakken.

Uit enkele kritische opmerkingen van geïnterviewden bleek dat de toepassing van luistertaal in het onderwijs niet altijd gewenst was. Wellicht is de toepassing van luistertaal niet altijd succesvol en is er niet overal behoefte aan institutionalisering van luistertaal. In vervolgonderzoek moet daarom kritisch worden gekeken naar de onderwijsniveaus waarop luistertaal goed toepasbaar is en waarop luistertaal minder goed toepasbaar is.

Voordat luistertaal überhaupt geïnstitutionaliseerd kan worden, is het van belang dat de term luistertaal beter bekend wordt. In vervolgonderzoek kan worden gekeken op welke manier de term luistertaal meer bekendheid kan krijgen. Wanneer scholen bekend zijn met de term luistertaal zullen de scholen het waarschijnlijk ook bewuster inzetten en meer open staan voor methodes en handvatten. Een groot aantal mensen dat is benaderd, gaf aan geen luistertaal te gebruiken. Er kan echter een verschil zitten tussen de perceptie van mensen en de praktijk. In vervolgonderzoek is het daarom interessant om etnografisch onderzoek uit te voeren naar het gebruik van luistertaal in het onderwijs.

9. Aanbeveling aan de Taalunie

Luistertaal is een onmisbare vaardigheid voor deelname aan een geglobaliseerde, diverse en meertalige samenleving (Ten Thije et al., 2017). Het onderwijs bereidt leerlingen en studenten voor op deelname aan deze samenleving. Uit dit onderzoek blijkt echter dat luistertaal nog weinig bewust wordt ingezet. Als luistertaal wel bewust wordt ingezet, wordt dit vaak afgebroken door de leerkracht of docent, omdat men denkt dat luistertaal schadelijk is voor de Nederlandse taalvaardigheid. Naar aanleiding van deze resultaten wil ik graag aanbevelen om de bekendheid van luistertaal te vergroten en de positieve kanten van luistertaal meer te belichten. Daarnaast raad ik aan om nog meer praktijkvoorbeelden van succesvol gebruik van luistertaal in het onderwijs te onderzoeken en te publiceren. Dit zal bijdragen aan een positieve houding ten opzichte van het gebruik van luistertaal. Dit zal leiden tot het vaker inzetten van luistertaal, waardoor leerlingen en studenten worden voorbereid op deelname aan meertalige gesprekken en situaties en dit zal uiteindelijk hun kansen op de arbeidsmarkt vergroten.

Ten slotte wil ik aanbevelen om kritisch te kijken naar de onderwijsniveaus waarop luistertaal toegepast kan worden. Ook raad ik aan om onderscheid te blijven maken in het gebruik van luistertaal in zaakvakken en taalvakken en luistertaal als communicatiemiddel of didactisch middel. Sommige

onderwijsniveaus en -situaties zijn, zo blijkt ook uit dit onderzoek, beter geschikt dan andere niveaus. Dit neemt niet weg dat luistertaal goed aansluit bij het eindadvies van Platform Onderwijs2032, namelijk dat leerlingen moeten leren zich internationaal te oriënteren en verder te kijken dan de grens van hun stad of land (Schnabel et al., 2016). Door luistertaal in het onderwijs te gebruiken, worden taalgrenzen overschreden en leren leerlingen en studenten zich internationaal te oriënteren.

10. Literatuurlijst

- Baarda, D. B., De Goede, M. P. M., Van der Meer-Middelburg, A. G. E. (2007). *Basisboek interviewen: Handleiding voor het voorbereiden en afnemen van interviews*. Houten: Wolters Noordhoff Groningen.
- Baarda, D. B., van der Hulst, M., & De Goede, M. (2012). *Basisboek interviewen*. Noordhoff Uitgevers.
- Backus, A., Gorter, D., Knapp, K., Schjerve-Rindler, R., Swanenberg, J., Ten Thije, J.D. & Vetter, E. (2013). Inclusive multilingualism: Concept, modes and implications. *European Journal of Applied Linguistics*, 1 (2), 179–215.
- Beerkens, R. (2010). *Receptive Multilingualism as a Language Mode in the Dutch- German Border Area*. Münster: Waxmann.
- Blees, G. J., & Ten Thije, J. D. (2016). Receptive multilingualism and awareness. In *Language Awareness and Multilingualism* (pp. 1-13). Springer: Cham.
- Blees, G. J., Mak, W. M., & Ten Thije, J. D. (2014). English as a lingua franca versus lingua receptive in problem-solving conversations between Dutch and German students. *Applied Linguistics Review*, 5(1), 173-193.
- Boeije, H. R. (2014). *Analyseren in kwalitatief onderzoek: Denken en doen*. Den Haag: Boom Lemma.
- Braunmüller, K. (2007). Receptive Multilingualism in Northern Europe in the Middle Ages: A description of a scenario. In L. Zeevaert & J. D. ten Thije (Eds.), *Receptive multilingualism: linguistic analyses, language policies and didactic concepts* (pp. 25-49). Amsterdam: John Benjamins.
- Coyle, D., Hood, P., & Marsh, D. (2010). *CLIL: Content and language integrated learning*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cummins, J. (2007). Rethinking monolingual instructional strategies in multilingual classrooms. *Canadian Journal of Applied Linguistics/Revue canadienne de linguistique appliquée*, 10(2), 221-240.
- Dalton-Puffer, C. (2011). Content-and-language integrated learning: From practice to principles?. *Annual Review of applied linguistics*, 31, 182-204.
- De Graaff, R. (2013). Taal om te leren: Iedere docent een CLIL-docent. *Levende Talen Magazine*, 100(7), 7-11.
- Dekker, S. (2014). *Kamerbrief over toekomstgericht funderend onderwijs*. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Geraadpleegd op 27 februari 2019 van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/toekomst-onderwijs/documenten/kamerstukken/2014/11/17/kamerbrief-over-toekomstgericht-funderend-onderwijs>

- Dörnyei, Z. (2007). *Research methods in applied linguistics: Quantitative, qualitative, and mixed Methodologies*. Oxford: Oxford University Press.
- Emmelot, Y., Schooten, E. V., & Timman, Y. (2001). *Determinanten van succesvol NT2-onderwijs. Factoren van invloed op de leerwinst Nederlands van 1.9- leerlingen in groep 4 en 7 van het primair onderwijs*. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut van de Faculteit der Maatschappij- en Gedragwetenschappen, Universiteit van Amsterdam (SCO- rapport nr. 610). Geraadpleegd op 29 maart 2018 van http://taalunieversum.org/onderwijs/onderzoek/downloads/sco-kohnstamm_rapport_610.pdf
- ERK. (z .d.) *Wat is het ERK?*. Geraadpleegd op 27 februari 2019 van <http://www.erk.nl/leerling/watiserk/>
- Gerards, J. H. (2017). *Nederlands en/of Engels?: Taalkeuze met beleid in het Nederlands hoger onderwijs*. KNAW. Geraadpleegd op 25 januari 2019 van <https://www.knaw.nl/nl/actueel/publicaties/nederlands-en-of-engels>.
- Haamberg, H., Hofman, K., Maaswinkel, E. & Rodiger, A. (2007). *Doeltaal= Voertaal. Een handreiking voor docenten MVT om de doeltaal systematisch en frequenter in te zetten als voertaal tijdens de les*. Geraadpleegd op 4 maart 2019 van <http://www.mauricevanwerkhoven.nl/wp-content/uploads/2015/04/Doeltaal-is-voertaal-dtvt-eindproduct-Univ.Leiden.pdf>
- Haamberg, R., Hofman, K., Maaswinkel, E., & Rödiger, A. (2008). Doeltaal= voertaal. Voor en tegens. *Levende Talen Magazine*, 95(2), 11-14.
- Haijma, A. (2013). Duiken in een taalbad; onderzoek naar het gebruik van doeltaal als Voertaal. *Levende Talen Tijdschrift*, 14(3), 27-40.
- HCO. (z. d.). *Nieuwkomers starten altijd met klankonderwijs!* Geraadpleegd op 27 maart 2019 van https://www.nt2onderwijs.nl/images/navigatie/Downloads/Klankonderwijs_def.pdf
- House, J. & Rehbein, J. (2004). What is 'multilingual communication? In J. House & J. Rehbein (Eds.) *Multilingual communication* (pp. 1-17). Amsterdam: Benjamins.
- Jans, D., Rouse-Malpat, A. (2010). *Iedereen spreekt hier Frans*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.
- Jenniskens, T., Leest, C. M. B., Wolbers, M. H. J., Krikhaar, E. M., Teunissen, C., De Graaff, H. C., J., Unsworth, S., & Coppens, K. M. (2018). *Evaluatie pilot Tweetalig Primair Onderwijs: Vervolgmeting schooljaar 2016/17*.
- Jonckheere, S. (2011). Talensensibilisering in het basisonderwijs: Op een positieve manier omgaan met talen in de klas. *Tijdschrift Taal voor opleiders en onderwijsadviseurs*, 34-41.
- Krashen, S. (1985): *The input hypothesis: issues and implications*. London: Longman.
- Levering, H. A. (2019). *Luistertaal in het onderwijs* (masterscriptie). Universiteit Utrecht.
- Loos, J. (2019). *Rapportering* (stageonderzoek). KU Leuven.

- Nuffic. (z. d.). *Standaard voor tweetalig onderwijs mbo*. Geraadpleegd op 5 maart 2019 van <https://www.nuffic.nl/onderwerpen/standaard-voor-tweetalig-mbo/>
- NVivo qualitative data analysis Software; QSR International Pty Ltd. Versie 12, 2018.
- Räsänen, A., Natri, T. & Forster Vosicki, B. (2013). *MAGICC conceptual framework*.
Lausanne: Centre de langues.
- Rehbein, J., Ten Thije, J. D., & Verschik, A. (2012). Lingua receptiva (LaRa) – remarks on the quintessence of receptive multilingualism. *International Journal of Bilingualism*, 16(3), 248-264.
- Rijksoverheid. (z. d.). *Toekomstgericht curriculum*. Geraadpleegd op 26 februari 2019 van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/toekomst-onderwijs/toekomstgericht-curriculum>
- Salimans, E. (2019). *"Taal is echt een risicofactor op het werk..." Een kwalitatief onderzoek naar meertalige communicatieve modi in de Nederlandse bouwnijverheid en glastuinbouw* (masterscriptie). Universiteit Utrecht.
- SBB. (z. d.). *Het Nederlandse onderwijssysteem* [Figuur]. Geraadpleegd op 24 februari 2019 van <https://www.s-bb.nl/studenten/diplomawaardering-en-onderwijsvergelijking/het-nederlandse-onderwijssysteem>
- SBB. (z. d.). *Volledige beschrijving van het Nederlandse onderwijssysteem*. Geraadpleegd op 24 februari 2019 van <https://www.s-bb.nl/studenten/volledige-beschrijving-van-het-nederlandse-onderwijssysteem>
- Schnabel, P., ten Dam, G., Douma, T., van Eijk, R., Tabarki, F., van der Touw, A., ... & Visser, M. (2016). *Ons onderwijs 2032: eindadvies*. Den Haag.
- Schoutsen, K. (2019). *Luistertaal in de zorg*. Te verschijnen. Universiteit Utrecht.
- Snijkers, L. (2014). *Grensoverschrijdende communicatie in Zuid-Limburg. Een etnografisch onderzoek naar de keuze van Lingua Receptiva en dialecten in grensoverschrijdende communicatie in Zuid-Limburg*. Master's thesis, Utrecht University. Geraadpleegd op 25 januari 2019 van <http://dspace.library.uu.nl/handle/1874/292766>.
- Swain, M. (2005). *The output hypothesis: Theory and Research*. Handbook of Research in Second Language Teaching and Learning. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Taalunie. (2017). *De Staat van het Nederlands. Publieksrapport 2017*. Geraadpleegd op 25 februari 2019 van http://taalunieversum.org/sites/tuv/files/downloads/Publieksrapport%20Staat%20van%20het%20Nederlands%202017_0.pdf
- Taalunie. (2017). *Iedereen taalcompetent! Visie op de rol, de positie en de inhoud van het onderwijs Nederlands in de 21ste eeuw*. Geraadpleegd op 25 februari 2019 van

- http://taalunieversum.org/sites/tuv/files/downloads/ledereen_taalcompetent.pdf
- Taalunie. (2018). *Jaarverslag 2017*. Geraadpleegd op 25 februari 2019 van http://taalunieversum.org/sites/tuv/files/downloads/Jaarverslag_2017.pdf
- Taalunie. (2018). *Gemeenschappelijk Europees referentiekader voor moderne vreemde talen: leren, onderwijzen, beoordelen. Supplement met nieuwe descriptoren*. Geraadpleegd op 3 april 2019 van <http://taalunieversum.org/sites/tuv/files/downloads/ERK%20-%20Supplement%20met%20nieuwe%20descriptoren.pdf>
- Taalunie. (2018). *Samen sterker voor het Nederlands*. Geraadpleegd op 25 februari 2019 van https://over.taalunie.org/sites/taaluniecorp/files/downloads/corporate_brochure_samen_sterker_voor_het_nederlands.pdf
- Taalunie. (z. d.) *Wie we zijn*. Geraadpleegd op 25 februari 2019 van <https://over.taalunie.org>
- Ten Thije, J. D. (2010). Lingua receptiva als bouwsteen voor de transnationale neerlandistiek. In *Internationale Neerlandistiek: tijdschrift van de internationale vereniging voor Neerlandistiek*, 4, 5-10.
- Ten Thije, J. D. (2018). Receptive Multilingualism. In D. Singleton & L. Aronin (Eds.). *Twelve Chapters on Multilingualism*. Bristol: Multilingual Matters (pp. 329-364).
- Ten Thije, J. D. & Zeevaert, L. (Eds.). (2007). *Receptive multilingualism: Linguistic analyses, language policies and didactic concepts*. Amsterdam: John Benjamins.
- Ten Thije, J. D., & Schoutsen, K. (2018). *Voorstel voor Onderzoek naar de toepassing van luistertaal in de praktijk*. Universiteit Utrecht.
- Ten Thije, J. D., Gooskens, C., Daems, F., Cornips, L., & Smits, M. (2017). Lingua receptiva: Position paper on the European Commission's Skills Agenda. *European Journal of Applied Linguistics*, 5(1), 141-146.
- Van Avermaet, P. (2015). Waarom zijn we bang voor meertaligheid?. *Levende Talen Magazine*, 102(7), 6-10.
- Van Avermaet, P., Agirdag, O., Slembrouck, S., Struys, E., Van de Craen, P., Van Houtte, M., & Van Hulle, E. (2016). *MARS: Meertaligheid Als Realiteit op School*. Onderzoek in opdracht van het Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming. Gent: Universiteit Gent.
- Van de Craats, I. (2004). Eigen taal in de NT2-les?. *Les*, 131, 19-21.
- Van Engelshoven, I. (2018). *Kamerbrief over internationalisering mbo en ho*. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Geraadpleegd op 25 januari 2019 van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2018/06/04/kamerbrief-over-internationalisering-mbo-en-ho>
- Van Loo, E. (2015). FREPA; Framework of Reference for Pluralistic Approaches. *Levende Talen Magazine*, 102(6), 38-39.

- Van Middelkoop, D., & Hogenstijn, M. (2016). *Internationalisering in het primair onderwijs*. Hogeschool van Amsterdam.
- Vetter, E. (2012). Exploiting receptive multilingualism in institutional language learning: the case of Italian in the Austrian secondary school system. *International Journal of Bilingualism*, 16(3), 348-365.
- Voegelin, C. F., & Harris, Z. S. (1951). Methods for determining intelligibility among dialects of natural languages. *Proceedings of the American Philosophical Society*, 95(3), 322-329.
- Wetboek online. (z. d.). *Wet op het beroepsonderwijs*. Geraadpleegd op 25 februari 2019 van <http://www.wetboek-online.nl/wet/Wet%20educatie%20en%20beroepsonderwijs.html>
- Wetboek online. (z. d.). *Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek*. Geraadpleegd op 25 februari 2019 van <http://www.wetboek-online.nl/wet/Wet%20op%20het%20hoger%20onderwijs%20en%20wetenschappelijk%20onderzoek.html>
- Wetboek online. (z. d.). *Wet op het primair onderwijs*. Geraadpleegd op 25 februari 2019 van <http://www.wetboek-online.nl/wet/Wet%20op%20het%20primair%20onderwijs.html#1368>
- Wetboek online. (z. d.). *Wet op het voortgezet onderwijs*. Geraadpleegd op 25 februari 2019 van <http://www.wetboek-online.nl/wet/Wet%20op%20het%20voortgezet%20onderwijs.html>
- Wolff, H. (1959). Intelligibility and inter-ethnic attitudes. *Anthropological Linguistics*, 1(3), 34-41.

11. Bijlagen

Bijlage 1: Bezwaren van doeltaal = voertaalprincipe

14 bezwaren van het gebruik van de doeltaal als voertaal in de les (Haamberg, Hofman, Maaswinkel & Rödiger, 2008).

1. In de doeltaal ben ik onzeker en bang om fouten te maken.
2. Ik ben bang dat de leerling het misschien niet begrijpt en daarom schakel ik blijvend over op het Nederlands, wanneer ik in het Nederlands herhaal wat ik zojuist in de doeltaal gezegd heb. Soms doe ik dat onbewust en per ongeluk, als ik bijvoorbeeld zeg 'Page trente, dertig'.
3. Leerlingen reageren in het Nederlands, dus is het moeilijk de doeltaal vol te houden.
4. Ik ben soms blij met een Nederlandse reactie van een leerling, omdat ik dan zie dat het uitgelegde begrepen is.
5. Ik communiceer het beste in het Nederlands. Dan heb ik veel meer en betere interactie met mijn leerlingen. Echt goede communicatie met leerlingen is in de doeltaal niet mogelijk.
6. De reactie van de leerlingen is negatief. Ze zeuren om Nederlands en om controle te houden schakel ik over op het Nederlands. Met andere woorden: ik verwacht dat ik ordeproblemen zal krijgen als ik de doeltaal ga gebruiken.
7. Het tijdstip van de dag is er soms niet geschikt voor, bijvoorbeeld op donderdag het achtste uur.
8. Mijn leerlingen zijn niet gemotiveerd, omdat ze mijn vak niet belangrijk vinden.
9. De situatie is er te kunstmatig voor.
10. Ik ben te gemakzuchtig en spreek liever Nederlands, hoewel ik moet toegeven dat dit geen goede reden is. De discipline om het doeltaalgebruik vol te houden ontbreekt me.
11. Het kost te veel tijd: ik moet telkens het gezegde herhalen en áls de leerling al wil antwoorden in de doeltaal, moet hij lang naar woorden zoeken.
12. Sommige onderwerpen zijn er niet geschikt voor, bijvoorbeeld de uitleg van grammatica en tekstbegrip bij leesvaardigheid.
13. De gebruikte leergang is in het Nederlands.
14. De manier van toetsen maakt het gebruik van de doeltaal als voertaal niet verplicht. Bovendien zijn er geen afspraken gemaakt over doeltaalgebruik binnen de sectie.

Bijlage 2: Topiclijst

Topiclijst voor het benaderen van sleutelfiguren en informanten binnen het luistertaalproject

Eerste contact, via e-mail:

Geachte meneer/mevrouw.....,

Momenteel wordt er vanuit de Universiteit Utrecht aan een onderzoeksproject gewerkt naar ervaringen met meertaligheid op de werkvloer in Vlaanderen en Nederland. Dit project richt zich op verschillende sectoren en wordt uitgevoerd in opdracht van de Taalunie.

In contact met het Algemeen Secretariaat van de Taalunie is uw naam naar boven gekomen als mogelijk contactpersoon die ons onderzoek verder zou kunnen helpen.

Wat houdt het onderzoek in?

Het onderzoek richt zich op vragen als: hoe wordt er in verschillende werksituaties en -contexten (bijv. in vergaderingen, per mail, bij het koffieautomaat), omgegaan met meertaligheid? Wat zijn de afspraken over de voertaal in gesprekken met collega's, klanten, en/of patiënten? Is er één officiële voertaal of is het gebruik van meerdere talen mogelijk? En komt het wel eens voor dat er twee talen naast elkaar gebruikt worden? Namelijk: persoon A spreekt taal X, persoon B spreekt taal Y, maar toch verstaan ze elkaar middels hun receptieve vaardigheden. Dit fenomeen is ook wel bekend als 'luistertaal' en is de focus van het onderzoek.

Het doel van het onderzoek is om inzicht te verkrijgen in het gebruik van luistertaal in de praktijk in Nederland en Vlaanderen, in verschillende domeinen (o.a. de zorg, het onderwijs, de bouw en het openbaar vervoer). We willen graag weten hoe er wordt omgegaan met meertaligheid in deze verschillende domeinen en wat de rol van luistertaal hierin kan zijn.

Welke vraag hebben we aan u?

We hopen dat u wellicht een werkplek/organisatie te binnen schiet binnen uw sector waar luistertaal voorkomt, ons in contact kan brengen met iemand die zelf ervaring heeft met luistertaal op de werkvloer of misschien heeft u hier zelf wel ervaring mee.

Zou ik u wellicht binnenkort een keer kunnen bellen om hier verder over te spreken?

Mocht u nog meer informatie willen over wat luistertaal precies is, dan verwijst ik u graag naar de website www.luistertaal.nl en beantwoord graag aan de telefoon nog overige vragen.

Met vriendelijke groet,

Erika Levering

Tweede contact, via telefoon:

- Bedanken voor reactie/ tijd.
- Controleren of de inhoud van het project duidelijk is.
- Controleren of het begrip luistertaal bekend is.
- Wij zijn op zoek naar *good practices* van luistertaal, kent u in uw sector personen die wij zouden kunnen benaderen.

Bijlage 3: Interviewschema

Interviewschema 'Luistertaal in de praktijk'

Versie: 17 januari 2019

Introductie

- Begroeting, voorstellen en bedanken voor instemmen met interview.
- *Onderwerp en doel:* kort vertellen waar het interview over gaat (zoals al in de mail/telefonisch aangegeven) en dat deze wordt opgenomen.
- *Resultaten:* vertellen wat er met de opname en gegevens wordt gedaan.
- Benadrukken vertrouwelijkheid gesprek en dat in principe uitspraken worden geanonimiseerd, maar vraag om toestemming voor gebruik van uitspraken met naam en functie (toestemmingsformulier).
- *Duur:* ongeveer een half uur.
- *Randvoorwaarden:* vergoeding (mok en flyer)
- *Vragen:* heeft u tot zover vragen?

Persoonsgegevens

1. Wat is uw naam?
2. Wat is uw leeftijd?
3. Wat is uw vooropleiding?
4. Bij welke organisatie werkt u?
5. Wat is uw functie? En wat houdt deze in?
6. Hoe lang werkt u al in deze functie?
7. Welke talen spreekt u? En hoe/waar heeft u deze geleerd?
8. Welke talen verstaat/begrijpt u wel enigszins, maar vindt u lastig of kan u niet zo goed spreken? En hoe/waar heeft u deze (receptieve) kennis opgedaan?

Beginvraag

Kunt u wat vertellen over meertaligheid bij u op de werkvloer?

- Welke talen worden er gesproken op uw werk?
- Wat is de officiële voertaal?
- Wordt er gebruik gemaakt van luistertaal? (uitleg geven indien nodig)
 - voorbeelden?

Topic	Subtopic	Standaardintroducties
1. Keuze voor luistertaal	1.2 Randvoorwaarden	<i>Wat bepaalt of je wel of niet voor luistertaal zou kiezen in een gesprek?</i>
	1.2.1 Context	In welke context wordt er gebruikt gemaakt van luistertaal (bijv. vergaderingen, informele gesprekken)?
	1.2.2 Locatie	Op welke locaties wordt er gebruik gemaakt van luistertaal (koffieautomaat, balie, tijdens het roken, behandelruimtes, etc.)?
	1.2.3 Motivatie/reden	Waarom wordt er gebruik gemaakt van luistertaal? Urgentie, gemak of een andere reden?
	1.2.4 (Aantal) gesprekspartners/ talen	Welke talen worden er gebruikt in luistertaalmodus en om hoeveel personen gaat het? Is er een maximaal/minimaal aantal personen/talen gebonden aan het gebruik van luistertaal?
	1.2.5 Houding	Wat vindt uzelf en collega's/klanten/patiënten ervan dat luistertaal wordt gebruikt?
	1.2.6 LaRa als optie / benaming	Is dit een vanzelfsprekende optie of wordt dit onderhandeld bij elk gesprek? Zijn mensen bewust van deze optie? Is deze bekend onder een andere naam?
	1.2.7 Exposure	Heeft u ervaring met luistertaal of meertaligheid in uw eerdere werkverleden?

	1.2.8 (ruimte) taalbeleid	Is de LaRa optie opgenomen in het taalbeleid van de organisatie? Laat het taalbeleid ruimte om dit te gebruiken?
	1.2.9 Vaardigheden	Welke vaardigheden zijn er volgens u nodig om luistertaal in te zetten in een gesprek?
	1.2.10 Talig niveau	Is er een bepaald taalniveau / kennis van vaktermen/ terminologie nodig voor het gebruik van luistertaal?
2. Luistertaal als succesvolle communicatie modus	2.1 Succes luistertaal	<i>Waarom werkt luistertaal op deze werkplek?</i>
	2.1.4 Meerwaarde luistertaal	Wat is de ervaren meerwaarde van luistertaal?
	2.1 Noodzakelijke stappen	<i>Wanneer er wordt gekozen voor luistertaal, welke stappen in een gesprek zijn noodzakelijk te nemen om te leiden tot succesvolle communicatie?</i>
	2.1.1 Talig niveau gesprekspartners	Hoe beoordeel je elkaars talig niveau?
	2.1.2 Keuze afbreken	Wanneer het niveau van één of beide gesprekspartner(s) te laag blijkt voor succesvolle communicatie, hoe wordt er dan gehandeld?
3. Institutionalisering van luistertaal	3.1 Concrete methodieken en handvatten	<i>Zijn er binnen uw organisatie concrete methodieken en/of handvatten voor het gebruik van luistertaal ontwikkeld?</i>
	3.1.1 Voorbeelden	Kunt u voorbeelden noemen?
	3.1.2 Behoefte	Is er behoefte aan dergelijke methodieken/handvatten?

Afsluitende vragen

- Kent u verder nog iemand binnen uw eigen organisatie en/of sector die ook gebruik maakt van luistertaal of daar meer vanaf weet?
- Heeft u nog overige vragen of wilt u nog iets toevoegen aan wat u heeft gezegd?

Afronding

- Bedanken voor medewerking
- Informatie over wat de vervolgstappen zijn.
- Overhandigen contactinformatie en vergoeding (mok en flyer).
- Vragen of geïnterviewde het op prijs stelt de uitkomsten te ontvangen en aangeven wanneer hij/zij dit kan verwachten.